

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ**

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної
роботи*

Колектив авторів

Дніпро
2024

УДК 340.15
I-90

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою ДДУВС
(протокол № 9 від 17.04.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Галина ЛАВРИК, завідувач кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі, доктор юридичних наук, професор;

Анатолій КОЗАЧЕНКО, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, доцент.

I 90 Історія держави і права України: метод. рек. до самост. та індивід. роб. / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2024. 80 с.

ISBN 978-617-560-016-0

Методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Історія держави і права України» і враховує сучасні досягнення юридичної науки.

Надані у навчальному виданні завдання для самостійної та індивідуальної роботи сприятимуть засвоєнню здобувачами вищої освіти закономірностей та особливостей виникнення, функціонування та зміни різних типів і форм держави та права на теренах України – від найдавніших часів і до сьогодення.

Видання розраховано на здобувачів закладів вищої освіти юридичного профілю, науково-педагогічних працівників, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями історії держави і права України.

ISBN 978-617-560-016-0

© Автори, 2024
© ДДУВС, 2024

УКЛАДАЧІ:

Валентина БОНЯК, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Дмитро СЕЛІХОВ, професор кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Юлія ЗАВГОРОДНЯ, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції;

Олег ЖУРАВЕЛЬ, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, підполковник поліції;

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА, старший кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Юлія ОЛІЙНИК, старший кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Ірина СМІРНОВА, старший кафедри теорії та історії держави і права Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Тема 1. Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна.....	10
Тема 2. Давні держави і право Північного Причорномор'я та Приазов'я.....	16
Тема 3. Держава і право Київської Русі (IX – XIII ст.).....	22
Тема 4. Держава і право на українських землях у литовсько-польський період (XIV – XVII ст.).....	29
Тема 5. Держава і право на українських землях у козацько-гетьманську добу (XVII – XVIII ст.).....	36
Тема 6. Держава і право на українських землях, що входили до складу Російської та Австро-угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.).....	44
Тема 7. Держава і право періоду української революції (1917-1921 рр.).....	51
Тема 8. УРСР у складі СРСР. Державний і суспільний лад на українських землях у роки другої світової війни.....	59
Тема 9. Україна у складі СРСР (1945-1991 рр.).....	67
Тема 10. Розбудова української держави у новітній період.....	73
Рекомендована література.....	77

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Історія держави і права України» є обов'язковою базовою юридичною дисципліною, яка передбачає вивчення здобувачами вищої освіти закономірностей виникнення, становлення та розвитку держави і права на теренах України від найдавніших часів до сучасної дійсності.

Запропоновані методичні рекомендації враховують сучасні досягнення історико-правової науки, системно висвітлюють основні загальнотеоретичні категорії, а саме: історико-правова наука, державно-правова закономірність, методологія, правознавство, держава, право, а також категорії, що відображають найважливіші суспільно-політичні події державно-правового розвитку на території України, характеризують державу і право часів Київської Русі, давньоруську правову систему, Литовсько-польську форму української державності та права, козацько-гетьманську добу, Запорозьку Січ – військово-демократичну форму української державності, козацьке звичаєве право, гетьманство та його право, конституцію Пилипа Орлика, правовий статус українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій, відродження української національної державності та українського права, державу і право доби Української революції (1917-1921 рр.), багатодержавний розвиток України, національне українське законодавство, становлення України як радянської республіки та радянської республіки у складі УРСР, виникнення та дію радянського права, період становлення незалежної Української держави і права тощо. За допомогою цих термінопонять представлено найважливіші суспільно-політичні події на теренах України.

«Історія держави і права України» є обов'язковим компонентом, що викладається для здобувачів вищої освіти 1 курсу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї навчальної дисципліни; цей курс є базовим в системі інших навчальних юридичних дисциплін.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави та права України», що належить до циклу дисциплін нормативної частини освітньої програми «**Типова освітня (професійна) програма «Право (поліцейські)» Law (Police Officers)**», є формування у здобувачів вищої освіти знань з історії держави і права України для кращого пізнання сутності, функцій і соціального призначення держави, її правової системи, орієнтування у внутрішніх й міжнародних процесах,

перспективах і можливостях їх розвитку та ефективного виконання своїх професійних обов'язків, зокрема, **компетентностей**, визначених освітньою програмою, а саме:

– здатність усвідомлювати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенство права, прав і свобод людини та громадян України;

– здатність зберігати і примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства, спираючись на розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, його місця в загальній системі знань про природу і суспільство, техніки і технологій.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни. До переліку раніше здобутих результатів навчання відносяться базові знання з історії України та всесвітньої історії.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК5. Здатність учитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК6. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

ЗК7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.

СК6. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК9. Здатність ефективно застосовувати сучасні техніку і

технології захисту людини, матеріальних цінностей і суспільних відносин від проявів криміногенної обстановки та обґрунтувати вибір засобів та систем захисту людини і суспільних відносин.

СК10. Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти.

Програмні результати навчання. Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» повинні:

РН1. Розуміти історичний, економічний, технологічний і культурний контексти розвитку правоохоронної діяльності.

РН2. Організувати культурний діалог на рівні, необхідному для ефективної професійної діяльності.

РН3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати і оцінювати її.

РН4. Формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки.

РН8. Здійснювати пошук інформації у доступних джерелах для повного та всебічного встановлення необхідних обставин.

ПРН11. Знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН14. Здійснювати пошук та аналіз новітньої інформації у сфері правоохоронної діяльності, мати навички саморозвитку та самоосвіти протягом життя, підвищення професійної майстерності, вивчення та використання передового досвіду у сфері правоохоронної діяльності.

Самостійна та індивідуальна робота є видом діяльності здобувачів вищої освіти, яка планується та виконується за завданням і при методичному керівництві науково-педагогічного працівника, але без його безпосередньої участі. Науково-педагогічний працівник лише організовує пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти, а здобувачі вищої освіти самостійно здобувають знання.

Самостійна та індивідуальна робота здобувача вищої освіти є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійна та індивідуальна робота здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» спрямована на забезпечення:

- системності знань та засобів навчання;
- володіння розумовими процесами;
- мобільності і критичності мислення;
- володіння засобами обробки інформації;
- здібності до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальної роботи здобувачів є:

- **пізнавальна функція** – визначається засвоєнням здобувачем вищої освіти систематизованих знань з дисциплін;
- **самостійна функція** – формування вмій і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування;
- **прогностична функція** – вміння здобувачем вищої освіти вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;
- **коригуюча функція** визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;
- **виховна функція** – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальної роботи здобувачами вищої освіти є:

- **принцип інтерактивності** – визначає необхідність співробітництва здобувачів вищої освіти та обміну інформацією не тільки з науково-педагогічним працівником, але й з іншими здобувачами вищої освіти;
- **принцип індивідуалізації навчання** – виявляється в обліку науково-педагогічного працівника індивідуальних психологічних особливостей здобувача вищої освіти при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи;
- **принцип регламентації навчання** – відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи здобувача вищої освіти (включає методичні розробки по самостійній роботі здобувачів вищої освіти);
- **принцип опори на базові знання та вміння** – передбачає наявність у здобувача вищої освіти мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи;
- **принцип випереджувального навчання** – забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності здобувача вищої освіти, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими здобувачами вищої освіти з даної дисципліни;
- **принцип зворотного зв'язку** – дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання з даної дисципліни;
- **принцип науковості** – дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань;
- **принцип наочності** – передбачає представляти інформацію в

доступному вигляді;

– *принцип зв'язку теорії з практикою* – надає можливість вирішувати ситуаційні задачі.

Контроль самостійної та індивідуальної роботи здобувачів включає:

- перевірку мультимедійних презентацій;
- перевірку схем;
- перевірку рефератів;
- перевірку творчого завдання;
- перевірку відповідей на тестові завдання;
- виконання практичних завдань;
- перевірку словникової роботи;
- перевірку конспекту лекцій та зошита для підготовки до семінарських занять.

Основні риси навчальної та науково-творчої діяльності, необхідні для успішної роботи майбутнього правоохоронця, а також характер навчально-пізнавальних проблем і завдань, що сприяють формуванню цих рис:

- самостійність;
- системність;
- організованість;
- творчий підхід;
- дисциплінованість;
- креативність.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» розраховані на здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

ТЕМА 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Історія держави і права України як навчальна дисципліна.
2. Взаємозв'язок історії держави і права України з іншими науками соціально-гуманітарного спрямування.
3. Предмет і об'єкт історії держави і права.
4. Історія держави і права України як історико-юридична наука.
5. Періодизація історії держави і права України: сучасні підходи.
6. Джерела історії держави і права України та їх характеристика.
7. Критерії періодизації історії держави і права.

II. Скласти схеми:

1. Функції історії держави і права України.
2. Методологія пізнання історії держави і права України.
3. Хронологічний підхід до періодизації історії держави і права України.
4. Формаційний підхід до періодизації історії держави і права України.
5. Цивілізаційний підхід до періодизації історії держави і права України.
6. Система джерел історії держави і права України.
7. Історії держави і права в системі соціально-гуманітарних дисциплін.

III. Теми рефератів:

1. Підходи до періодизації науки «Історія держави і права України».
2. Методологія історико-правової науки: сучасний концепт.
3. Історична постать (за вибором здобувача вищої освіти) та її роль в процесах державотворення України.
4. Місце «Історія держави і права України» в системі юридичних наук.
5. Система допоміжних джерел історії держави і права України, їх характеристика.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

1. Пізнавальна (гносеологічна) функція науки історії держави і права.

2. Евристична (науково-творча) функція науки історії держави і права.
3. Прогностична функція науки історії держави і права.
4. Ідеологічна функція історії держави і права.
5. Методологічна функція науки історії держави і права.
6. Практично-прикладна функція історії держави і права.
7. Виховна, дидактична та інші функції історії держави і права.
8. Предмет історії держави і права України та його характеристика.
9. Роль історії держави і права України у професійній підготовці майбутніх патріотів незалежної України – правників і правоохоронців.
10. Методологічні підходи до визначення об'єкту дослідження історії держави і права України.
11. Місце і роль історії держави і права України в системі соціально-гуманітарних наук.
12. Особливості навчальної дисципліни історії держави і права України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Система наук умовно поділяється на такі підсистеми...
 - а) природничі науки, соціально-гуманітарні, точні, технічні;
 - б) природничі науки, природно-математичні, точні, технічні;
 - в) природничі науки, соціально-гуманітарні, точні, біологічні;
 - г) природничі науки, соціально-гуманітарні, точні, медичні.

2. Продовжіть речення: «Юридична наука є складовою...»
 - а) соціально-гуманітарних наук;
 - б) технічних наук;
 - в) точних наук;
 - г) природничих наук.

3. Якому поняттю відповідає таке визначення: «об'єктивно існуючий, повторюваний, суттєвий зв'язок явищ державно-правового життя або етапів історичного процесу – це...»?
 - а) державно-правова закономірність;
 - б) принцип пізнання;
 - в) метод пізнання;
 - г) функція науки.

4. Які два соціальних феномени поєднує у собі історико-правова наука?

- а) державу й право;
- б) державу й інститут права;
- в) державу і галузь права;
- г) ідеологію і право.

5. Як називається наука, яка являє собою окрему систему фундаментальних юридичних знань, що хронологічно, в історичній ретроспективі висвітлює закономірності виникнення, розвитку та зміни державно-правових систем, які існували та змінювали одна одну?

- а) історії держави і права;
- б) теорії держави і права;
- в) історії держав і народів;
- г) загальної теорії права.

6. Якому поняттю відповідає така дефініція: «Основні напрями її теоретичного впливу на інші юридичні науки та практичного впливу на суспільство з метою його динамічно прогресивного розвитку – це...»?

- а) функції науки історії держави і права;
- б) принципи науки історії держави і права;
- в) методологія науки історії держави і права;
- г) структура науки історії держави і права.

7. Незаперечні імперативні вимоги, ідеї, положення, що лежать в основі та якими необхідно керуватися у процесі пізнання історико-правової науки – це ...

- а) принципи науки історії держави і права;
- б) функції науки історії держави і права;
- в) методи науки історії держави і права;
- г) об'єкт науки історії держави і права.

8. Якому поняттю відповідає наступна дефініція: «система принципів, підходів та методів дослідження (світоглядного діалектичного, загальнонаукових та конкретно-наукових), які є об'єктивно-необхідними та ефективними для пізнання історико-правових явищ»?

- а) методологія історії держави і права України;
- б) предмет історії держави і права України;
- в) функції історії держави і права України;
- г) об'єкт історії держави і права України.

9. Поділ розвитку держави і права на певні періоди (етапи, епохи) в залежності від певного критерію – це ...

- а) періодизація науки історії держави і права;
- б) функції науки історії держави і права;
- в) методи науки історії держави і права;
- г) об'єкт науки історії держави і права.

10. Яку назву має синтезуюча фундаментальна навчальна дисципліна, що об'єднує значний масив знань про розвиток держави і права на різних стадіях цивілізаційного розвитку?

- а) історія держави і права;
- б) історія правових учень;
- в) історія політичних учень;
- г) історія держави України.

11. Сукупність прийомів, способів та засобів, що є ефективними для пізнання державно-правових явищ, які складають предмет історико-правової науки – це ...

- а) методи науки історії держави і права;
- б) функції науки історії держави і права;
- в) принципи науки історії держави і права;
- г) об'єкт науки історії держави і права.

12. До якого типу правової сім'ї належить сучасна Українська держава?

- а) романо-германської правової сім'ї;
- б) англо-саксонської правової сім'ї;
- в) сім'ї мусульманського права;
- г) релігійно-традиційної правової сім'ї.

13. Предметом якої науки є дослідження процесів, пов'язаних із виникненням, розвитком та особливостями функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності?

- а) Історія держави і права зарубіжних країн;
- б) Історія держави і права України;
- в) Теорія держави і права;
- г) Юридична деонтологія.

14. Як співвідносяться предмет і об'єкт історії держави і права України:

- а) предмет є складовою частиною об'єкта;
- б) об'єкт є складовою частиною предмету;
- в) це елементи, які не пов'язані між собою;
- г) предмет і об'єкт є однаковими за змістом.

15. Якому поняттю відповідає наступна дефініція: «форма організації суспільства, що поширює владу на всю свою територію та населення, що на ній перебуває, видає загальнообов'язкові правила поведінки, встановлює податкову систему та володіє суверенітетом – це ...»?

- а) держава;
- б) політична система;
- в) цивілізація;
- г) формація.

VI. Виконати практичні завдання:

1. Заповніть порівняльну таблицю.

	Історія держави і права України як наука	Теорія держави і права як наука дисципліна
Об'єкт		
Предмет		
Функції		
Методи пізнання		

2. Складіть схему за однією з обраних тем:

- 1. Функції історії держави і права України.
- 2. Методи історії держави і права України.
- 3. Міжпредметні зв'язки історії держави і права України.

3. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел) за такими темами:

- 3.1. Історико-правова наука, її об'єкт і предмет
- 3.2. Функції науки історії держави і права
- 3.3. Історико-правова наука та її методологія
- 3.4. Державно-правова закономірність: поняття, характеристика
- 3.5. Виховна та дидактична функції історії держави і права

- 3.6. Структура методології науки історії держави і права
- 3.7. Періодизація історії держави і права України
- 3.8. Джерела історії держави і права України та їх характеристика
- 3.9. Особливість джерел науки історії держави і права України

4. Підготуйте тестові завдання з теми «Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна» (не менше 5 запитань).

5. Підготуйте кросворд на тему «Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна».

6. Виконайте письмове завдання на тему: «Порівняльна характеристика науки історії держави і права з іншими сферами діяльності людини».

7. Опрацюйте наукові джерела та підготуйте письмову інформацію на тему: «Сучасні підходи до періодизації вітчизняної історії держави і права».

8. Опрацюйте наукові та навчальні, навчально-методичні джерела й підготуйте письмову відповідь на запитання: «У чому сутність цивілізаційного підходу періодизації історії держави і права України?».

VII. Словникова робота:

історико-правова наука, державно-правова закономірність, держава, право, об'єкт науки історії держави і права України, предмет науки історії держави і права України, функції науки історії держави і права, методологія історико-правової науки, методи науки історії держави і права, принципи науки історії держави і права, періодизація історії держави і права України, джерела історії держави і права України, історія держави і права України як навчальна дисципліна.

ТЕМА 2. ДАВНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ТА ПРИАЗОВ'Я

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Територія, організація влади, суспільний устрій, соціальна структура населення, основні риси права Скіфської держави.
2. Значення рабовласницьких держав Північного Причорномор'я для процесу розкладу родоплемінного устрою, виникнення державності у східних слов'ян.
3. Нормативне регулювання цивільно-правових відносин в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.).

II. Скласти схеми:

1. Джерела права грецьких міст-полісів.
2. Складіть порівняльну схему системи управління в Боспорському царстві і в Скіфській державі. Які є відмінності між системою управління рабовласницької монархії і держав типу східної деспотії?
3. Складіть порівняльну схему джерел права в грецьких містах-полісах, в державах кочових народів та слов'янських племен.

III. Теми рефератів:

- Боспорське царство: суспільно-політичний лад і право.
- Судоустрій та судочинство грецьких міст-полісів Північного Причорномор'я.
- Органи законодавчої та виконавчої влади в грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

- Складіть задачу-казус з державного, кримінального чи цивільного права грецьких міст-полісів Північного Причорномор'я.
- Створення історичного фотозвіту «Подорож у часі».

Опис завдання: Претенденти повинні представити себе фотокореспондентами, які мають можливість подорожувати в часі та відвідувати різні епохи та події стародавніх держав Північного Причорномор'я та Приазов'я. Кожна група отримує завдання здійснити подорож у певний історичний період в одному з обраних міст. Наприклад, вивчати історію та культуру античних держав Північного Причорномор'я та Приазов'я; Підготуйте фоторепортаж, у якому

відображено життя, культуру, побут, архітектуру та важливі події того часу. Підготуйте коротку презентацію, у якій розкажуть про античні держави Північного Причорномор'я та Приазов'я та презентують свій фоторепортаж тощо.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Хто завдав нищівного удару киммерійському союзу племен на початку VII ст. до н.е.?

- а) скіфи;
- б) сармати;
- в) алани;
- г) гуни.

2. Хто визнавався повноправними громадянами античних міст-держав Північного Причорномор'я?

- а) повнолітні чоловіки;
- б) вільне населення;
- в) чоловіки – уродженці міста;
- г) греки.

3. Яким було Боспорське царство за формою державного правління?

- а) ранньою монархією;
- б) федеративною республікою;
- в) рабовласницькою монархією;
- г) рабовласницькою республікою.

4. Хто з істориків надає відомості про основні племена, які входили в скіфський союз?

- а) Геродот;
- б) Арістотель;
- в) Сократ;
- г) Платон.

5. Якою за формою правління була Скіфська держава?

- а) рабовласницька республіка;
- б) феодальна республіка;
- в) рабовласницька монархія;
- г) феодальна монархія.

6. Що було головним джерелом рабства у скіфів?

- а) попадання за борги;
- б) купівля-продаж;
- в) військовий полон;
- г) самопродавання.

7. Вкажіть основне джерело права у скіфів:

- а) звичай;
- б) закон царя;
- в) постанови народних зборів;
- г) церковні статути.

8. Як називався постійно діючий орган влади в античних містах-державах?

- а) виборна колегія;
- б) суд;
- в) рада міста;
- г) народні збори.

9. Що не належить до джерел права в античних містах-державах?

- а) декрети міських рад;
- б) закони народних зборів;
- в) розпорядження колегій;
- г) укази царя.

10. Вкажіть місце розселення скіфських племен на території сучасної України:

- а) від Карпат до Кавказу;
- б) від озера Ільмень до Чорного моря;
- в) від низин Дунаю до гирла Дону, Приазов'я;
- г) Північне Причорномор'я та Крим.

11. У чийй власності перебувала земля у скіфів?

- а) приватних осіб;
- б) племені;
- в) родової общини, яка виділяла кожній патріархальній сім'ї ділянку за жеребом;
- г) царя та жерців.

12. Як скіфські царі отримували титул?

- а) обиралися народними зборами;

- б) одержували у спадщину;
- в) владу «царя» силою захоплював вождь одного з найсильніших племен;
- г) призначалися за результатами голосування.

13. Яким чином скріплювалися договори у скіфів?

- а) клятвою;
- б) письмовою угодою;
- в) заставою;
- г) рукостисканням.

14. Хто належав до вільних повноправних громадян в Боспорському царстві?

- а) усі жителі міста;
- б) тільки чоловіки;
- в) тільки чоловіки – уродженці міста;
- г) римляни.

15. Яка форма правління переважала у грецьких містах Північного Причорномор'я?

- а) демократична або аристократична республіка;
- б) монархія;
- в) рабовласницька республіка;
- г) феодальна республіка.

16. У чийй власності перебувала земля у містах Північного Причорномор'я?

- а) як у приватній, так і в державній власності;
- б) тільки у приватній власності;
- в) тільки у державній власності;
- г) у власності общини.

17. Яке місто було столицею Боспорського царства?

- а) Ольвія;
- б) Пантікапей;
- в) Феодосія;
- г) Херсонес.

18. Між якими річками проживали венеци?

- а) Одером і Віслою;
- б) Одером і Дністром;

- в) Одером і Дніпром;
- г) Дніпром і Дністром.

19. Як у II-V ст. називалися слов'яни?

- а) антами;
- б) венедами;
- в) дреговичами;
- г) словенами.

20. Між якими річками проживали анти?

- а) Одером і Віслою;
- б) Одером і Дністром;
- в) Одером і Дніпром;
- г) Дніпром і Дністром.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. Громадянин Ольвії ремісник Анаксимен весною 161 р. до н.е. у Народних зборах запропонував надати проксенію синопейцю Феодоту.

Яке рішення приймуть Народні збори?

Завдання № 2. Ознайомтеся із працею *Геродот. Історія. Київ, 1994. Книга IV. Мельпомена.*

На яких територіях сучасної України проживали царські скіфи, скіфи-землероби, скіфи-орачі?

Завдання № 3. Ознайомтеся із джерелом «Договір між Ольвією та Мілетом про ісополітію» (див., наприклад, *Гавриленко О. А. Історія держави і права України: стародавня доба: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2011. С. 46.*)

Розтлумачте поняття «полісна модель» організації суспільного життя.

Завдання № 4. Ознайомтеся із джерелом «Присяга громадян Херсонесу» (кінець IV – початок III ст. до н.е.) (див., наприклад, *Гавриленко О. А. Історія держави і права України: стародавня доба: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2011. С. 44-45.*)

Які правові цінності закладено в тексті присяги?

Завдання № 5. Поміркуйте та письмово напишіть відповідь на питання: чим демократичний устрій грецьких міст-полісів відрізнявся від військової демократії та сучасного демократичного державно-політичного режиму?

Завдання № 6. Ознайомтеся із описом Геродота про життя і звичаїв скіфів та опишіть ритуал поховання скіфського царя.

Подумайте та запишіть у зошит, які публічні органи державної влади Великої Скіфії обмежували владу царя?

Завдання № 7. Складіть порівняльну таблицю особливостей форм державного правління в грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я.

№ з/п	Місто-поліс	Форма державного правління	Характеристика
1			
2			
3			
4			
5			
6			

Завдання № 8. Заповніть порівняльну таблицю системи права Скіфської держави та Боспорського царства.

Критерій для порівняння	Система права Скіфської держави	Система права Боспорського царства

Завдання № 9. Заповніть таблицю на тему «Види договорів у грецьких містах-полісах Північного Причорномор'я»

№ з/п	Вид договору	Зміст

VII. Словникова робота:

аристократична республіка, Борисфен, держава, інквізиційний процес, монархія, військова демократія, поліс.

ТЕМА 3. ДЕРЖАВА І ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ (IX-XIV ст.)

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Західні, південні та східні слов'яни.
2. Передумови утворення держави у східних слов'ян.
3. Теорії походження Київської Русі.
4. Ранньофеодальна монархічна форма правління.
5. Державний лад Київської Русі.
6. Суспільний лад Київської Русі.
7. Джерела права Київської Русі.
8. Державне право Київської Русі: правовий статус населення.
9. Основні риси кримінального права Київської Русі.
10. Основні риси цивільного права Київської Русі.
11. Утворення та розквіт Галицько-Волинського князівства як центру об'єднання земель південно-західної Русі.
12. Суспільний лад Галицько-Волинської держави.
13. Державний лад Галицько-Волинської держави.

II. Скласти схеми:

1. Причини виникнення та занепаду Київської Русі.
2. Державне управління в Київській Русі.
3. Судовий устрій Київської Русі.
4. Державний лад Галицько-Волинської держави.
5. Суспільний устрій Галицько-Волинської держави.
6. Джерела права Київської Русі.
7. Джерела права Галицько-Волинської держави.

III. Теми рефератів:

- Виникнення держави у східних слов'ян.
- Взаємовідносини держави та церкви у Київській Русі.
- Хазарський каганат та Київська Русь.
- Формування території та виникнення міст Галицько-Волинської держави у IX – XIII ст.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

1. Виконайте творче завдання: «Сконструйте своє князівство: віртуальна реконструкція державного ладу Київської Русі».

Опис завдання: здобувачам пропонується створити віртуальне князівство Київської Русі, використовуючи сучасні технології та свої

творчі навички. Кожна група здобувачів має створити власну версію князівства з урахуванням політичних, соціальних, економічних та культурних аспектів того періоду.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Під час князювання якого князя завершився процес утворення Київської Русі як держави східних слов'ян?

- а) Олега;
- б) Ігоря;
- в) Святослава;
- г) Володимира.

2. За час правління якого князя була складена перша частина «Руської Правди»?

- а) Володимира Великого;
- б) Ярослава Мудрого;
- в) Володимира Мономаха;
- г) Олега.

3. Який державний орган, що не був формально вищим органом влади, фактично управляв Галицько-Волинською державою?

- а) князь;
- б) феодалний з'їзд;
- в) рада бояр;
- г) віче.

4. Вкажіть категорію населення, яка займала проміжне положення між вільними і залежними селянами?

- а) смерди;
- б) холопи;
- в) закупи;
- г) ізгої.

5. Для якої категорії населення Київської Русі відмінено обмеження права наслідування за жіночою лінією?

- а) смердів;
- б) холопів;
- в) закупів;
- г) бояр.

6. Який договір (ряд) укладали рядовичі?

- а) купівлі-продажу;
- б) оренди;
- в) найму;
- г) позики.

7. Поява яких племен в Київській Русі змінила характер княжої влади?

- а) хазар;
- б) варягів;
- в) печенігів;
- г) половців.

8. На кого спиралися князі у своєму правлінні?

- а) собор;
- б) церква;
- в) рада;
- г) бояри.

9. Які питання мало вирішувати віче?

- а) війни та миру;
- б) комплектації народного повстання;
- в) усунення князя з посади;
- г) перевиборів адміністрації.

10. Як можна охарактеризувати таку категорію населення як «ізгої»?

- а) вільні люди;
- б) невільні люди;
- в) розорені купці;
- г) викуплені холопи.

11. Від якого фактора залежав статус особи в Київській Русі?

- а) наявності власності;
- б) сімейного стану;
- в) служби у князя;
- г) статусу свободи.

12. Представники якої категорії були частково правоздатними в Київській Русі?

- а) рядовичі;

- б) закупи;
- в) холопи;
- г) смерди.

13. Вкажіть функції Великого князя?

- а) військово-дипломатичні;
- б) адміністративні;
- в) законодавчі;
- г) судові.

14. Ким здійснювалося місцеве самоуправління в сільській місцевості в Київській Русі?

- а) бояри;
- б) представники князів;
- в) верв;
- г) княжа дружина.

15. Якими були основні заходи розшукового характеру в давньоруському судочинстві?

- а) судовий вирок, тяжба, вира;
- б) «заклич», «звід», «гоніння сліду»;
- в) дії відповідача щодо збору доказів та судові дебати;
- г) «трус», «просока», тяжба.

16. Яка міра покарання передбачалась за посягання на феодалне землеволодіння в Київській Русі?

- а) штраф;
- б) ув'язнення;
- в) конфіскація майна;
- г) вигнання за межі поселення.

17. Продовжте речення: «Якщо закуп скоїв крадіжку, то ...»

- а) за нього відповідав феодал;
- б) його виганяли з поселення;
- в) сплачував штраф;
- г) перетворювався на раба.

18. Як позначався злочин в Київській Русі?

- а) розбій;
- б) провина;
- в) образа;
- г) кривда.

19. Хто не міг бути суб'єктом злочину в Київській Русі?

- а) феодали;
- б) вільні общинники;
- в) холопи;
- г) смерди.

20. Яка міра покарання передбачалась за вбивство в Київській Русі?

- а) смертна кара;
- б) тілесні покарання;
- в) ув'язнення;
- г) штраф.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. Після смерті батька старший, середній та молодший сини почали сперечатися, щодо розподілу батьківського майна. Старший був рідним братом середнього та молодшого за материнською лінією. Мати, яка мешкала разом зі старшим сином, запропонувала розподілити майно на трьох, але брати відмовилися, і поділили майно між собою. Після смерті матері молодші брати запропонували старшому братові поділити майно матері на трьох. Старший брат відмовився, мотивуючи це тим, що весь цей час мати жила з ним і він доглядав її. Крім цього, брати не поділилися з ним майном батька.

Вирішіть справу згідно із законодавством Київської Русі.

Завдання № 2. Проходячи повз чужий двір, Всеволод побачив, що хлів відчинено і вдома нікого немає. Він зайшов у хлів, відв'язав вола та вивів його у двір. У цей час господар із сином повернулися додому й затримали злодія на місці злочину.

Яке покарання згідно з законодавством Київської Русі отримає злодій?

Завдання № 3. Жінка після смерті свого чоловіка-боярина розтратила спадок, який він залишив дітям, і вдруге вийшла заміж. Їхня дочка не змогла вийти заміж, тому що не мала приданого.

Як ви вважаєте, відповідно до законодавства Київської Русі чи повинна мати повернути розтрачену спадщину?

Хто повинен забезпечити придане для дочки після смерті батька?

Завдання № 4. Двоє холопів вкрали з княжої конюшні кобилиць. Їх спіймали на місці злочину.

Як ви вважаєте, яке покарання за цей злочин у Київській Русі вони отримають?

Завдання № 5. Селяни Володимир та Ростислав уклали між собою договір позики. Володимир позичив Ростиславу мед на 1 рік за відсотки. Коли настав час повертати борг, Ростислав відмовився повертати, стверджуючи, що угода не була укладена.

Вирішіть справу по суті згідно з законодавством Київської Русі.

Завдання № 6. Купець вирушив за кордон з товаром, що придбав за гроші, взяті в кредит. По дорозі додому корабель купця потрапив під бурю і весь товар затонув. Коли купець повернувся додому, кредитор почав вимагати негайного повернення боргу, але купець не зміг погасити кредит, тому що не мав необхідної суми.

Згідно із законодавством Київської Русі вирішіть справу по суті.

Завдання № 7. Який зміст вкладався у Київській Русі в поняття «лице»? Що значить «злодій лицованийий»?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 8. Складіть та заповніть таблицю основних джерел права Київської Русі.

№ з/п	Джерело права	Дата створення	Характеристика

Завдання № 9. Складіть та заповніть таблицю відмінностей двірсько-вотчинної системи управління в Київській Русі від родоплемінної (десятинної).

№ з/п	Двірсько-вотчинна система управління	Родоплемінна (десятинна) система управління

Завдання № 10. Заповніть таблицю на тему: «Розвиток суспільних відносин і державного ладу в Київській Русі та Галицько-Волинській державі».

Критерій для порівняння	Київська Русь	Галицько-Волинська держава
Суспільний лад		
Державний лад		
...		
...		
...		

VII. Словникова робота:

ранньофеодальна монархія, бояри, васалітет, верв, видок, віра (вира), вірник, віче, головник, головництво, гривня, звід, закуп, звичай, ізгой, канонічне право, куна, мечник, міна, мостники, отрок, покон, послух, посадник, поток (потік), русин (русич), ряд, снеми, смерд, тіун, урок, ябедник.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВА І ПРАВО НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД (XIV-XVII ст.)

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Магдебурзьке право на українських землях: причини поширення, джерела, організація управління.
2. Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського.
3. Захоплення українських земель Польським Королівством.
4. Люблінська унія 1569 р. Утворення держави Речі Посполитої.
5. Суспільний лад Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.
6. Державний лад Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.
7. Литовські статuti 1529 р., 1566 р., 1588 р.

II. Скласти схеми:

1. Наслідки судово-адміністративної реформи 1564–1566 рр. для українських земель.
2. Судові установи на українських землях у другій половині XIV – першій половині XVI ст.
3. Джерела права, що діяли на українських землях у складі Польського королівства.
4. Джерела права, що діяли на українських землях у складі Великого князівства Литовського.
5. Види злочинів та покарань у Великому князівстві Литовському.
6. Види злочинів та покарань у Речі Посполитій.

III. Теми рефератів:

- Копні суди.
- Особливості магдебурзького права в Україні.
- Виникнення Великого князівства Литовського.
- Правове положення українських земель у складі Польської держави до 1569 р.
- «Генріхові артикули» 1572 р. – апогей шляхетської демократії.
- Копний суд: склад, організація, повноваження та порядок розгляду справ.
- Структура та основні норми статутів Великого князівства Литовського.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

– Ознайомтесь із Привілеєм короля Стефана Баторія В. Гулевичу, що дозволяв засновувати міста в селах Молчанові, Качині та Сутесці з наданням їм магдебурзького права 1576, листопада 10 та визначте, які права отримувало місто та його жителі.

– Вивчити та надати загальну характеристику джерелам права: «Судебник Казимира IV Ягелончика 1468 року», «Устава на волоки» (1557 р.) Литовські Статути 1529 р., 1566 р., 1588 р.

– Поміркуйте, яким чином пов'язані пам'ятка права Речі Посполитої «Генріхові артикули» і твір О. Дюма «Королева Марго»? Відповідь запишіть до зошита.

– Складіть мапу українських земель XVI ст. та вкажіть, які території до складу яких іноземних держав належали.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Кому належала законодавча влада у Речі Посполитій?

- а) виключно королю;
- б) раді бояр;
- в) сеймові;
- г) королівській раді;
- д) королівським зборам.

2. Вкажіть одну з провінцій, на яку адміністративно поділялася Річ Посполита?

- а) Воєводську Польщу;
- б) Шляхетську Польщу;
- в) Королівську Польщу;
- г) Європейську Польщу;
- д) Литву.

3. Як називався судовий орган за магдебурзьким правом?

- а) магістрат;
- б) в'їт;
- в) Рада;
- г) лава.

4. Назвіть першу спробу кодифікації чинних норм у Великому князівстві Литовському.

- а) Литовський статут 1529 р.;
- б) Устав на волоки 1557 р.;
- в) Судебник Казимира 1468 р.;
- г) Кревська унія 1385 р.;
- д) Перший Литовський статут.

5. Який з Литовських статутів мав таку структуру: 14 розділів і 367 артикулів?

- а) Статут 1588 р.;
- б) Статут 1529 р.;
- в) Статут 1566 р.;
- г) Судебник 1468 р.

6. З яких частин складався станово-представницький орган центральної влади в Короні Польській?

- а) Сенату та Палати представників;
- б) Сенату та посольської зборні;
- в) Пани-ради та шляхти;
- г) Сенату та Пани-ради.

7. Коли були утворені Волинське та Брацлавське воєводства?

- а) 1529 р. замість Луцького воєводства та Брацлавської землі;
- б) 1564 р. шляхом об'єднання частини українських земель (сучасні Волинська, Рівненська, Житомирська та Вінницька області);
- в) 1566 р. замість Волинської та Подільської земель;
- г) 1569 р. замість Волинської та Вінницької земель.

8. Продовжте речення: «Статут Великого князівства Литовського 1566 р. зберігав чинність...»

- а) на території Речі Посполитої до 1588 р.;
- б) на території Волинського, Брацлавського, Київського воєводств до середини XVII ст.;
- в) на території литовських, білоруських та українських земель до середини XIX ст.;
- г) на території литовських земель до 1569 р.

9. Нижча адміністративна одиниця в Литовсько-Руській державі?

- а) воєводство;
- б) земство;

- в) двір;
- г) волость.

10. Які покарання за злочини були найбільш поширеними у литовсько-польський період?

- а) майнові штрафи;
- б) калічницькі кари;
- в) позбавлення волі;
- г) смертна кара.

11. Що таке доменіальний суд?

- а) суд Великого князя і магнатів;
- б) суд намісників;
- в) суд землевласників над залежними селянами;
- г) міський суд.

12. Що означає поняття «хороші люди»?

- а) громадська рада общини;
- б) всі вільні верстви населення;
- в) свідки в суді;
- г) виправдані в суді.

13. Хто не входив до урядовців міської адміністрації у Великому князівстві Литовському?

- а) воєвода;
- б) волостель;
- в) староста;
- г) канцлер.

14. Хто головував за відсутності Великого князя на засіданнях пани-ради?

- а) маршалок двірський;
- б) двірський підскарбій;
- в) маршалок земський;
- г) канцлер.

15. Що таке головщина?

- а) відшкодування родичам загиблого;
- б) вид панщини;
- в) назва подушного податку;
- г) збір селянської общини.

16. Як передавалася влада Великого князя Литовського?

- а) старшому сину;
- б) шляхом виборів князя з-поміж удільних князів;
- в) молодшому сину;
- г) шляхом виборів з-поміж синів Великого князя.

17. Як називався Великий князь Литовський з другої половини XV ст. в офіційних документах, наприклад, у Литовському статуті?

- а) король;
- б) господар;
- в) монарх;
- г) волостель.

18. Який орган влади вперше був скликаний у 1507 р.?

- а) Великий вальний сейм;
- б) боярська рада;
- в) пани-рада;
- г) боярсько-шляхетський з'їзд.

19. Яким джерело права Великий вальний сейм був визнаний державною установою?

- а) Городельською унією;
- б) привілеєм 1492 р.;
- в) привілеєм 1434 р.;
- г) I Литовським статутом.

20. Які справи розглядав підкоморський суд?

- а) справи, що виникали при розмежуванні земельних наділів;
- б) кримінальні справи;
- в) цивільні справи;
- г) справи про розлучення.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. У кінці лютого 1468 року селянин знайшов у лісі загублену вівцю та привів її до свого двору, почавши вважати її своєю власністю. Його сусід повідомив про ці дії у канцелярію князя.

Вирішіть справу відповідно до чинного на той час законодавства.

Завдання № 2. У серпні 1530 року перекладач, який працював у канцелярії Великого князя Литовського, за проханням родича підробив державну печатку на документі, що підтверджував його право власності на землю. Під час перевірки цього документа виявлено, що він є підробкою.

Вирішіть справу відповідно до чинного на той час законодавства.

Завдання № 3. Син, який програв у карти велику суму грошей, вбив свого батька, який відмовився заплатити за нього цей борг. Після вчиненого злочину він втік до іншого міста та переховувався в будинку свого друга. Коли органи розшуку виявили місце переховування батьківського вбивці, він спробував зі своїм другом втекти, але їх затримали.

Вирішіть справу за законодавством Великого князівства Литовського.

Завдання № 4. Вночі в будинок прокрався злодій. Хазяїн намагався його затримати, але крадій почав опиратися й накинувся на нього з ножом. Слуга прийшов на допомогу хазяїнові й убив злодія.

Чи отримає покарання слуга?

Вирішіть справу за законодавством Речі Посполитої.

Завдання № 5. Збіднілий шляхтич Миклевич звернувся до свого сусіда Любомирського з проханням про допомогу. Любомирський обіцяв допомогти за умови, що Миклевич віддасть свою дочку за його сина. Проте дочка Миклевича закохана була в іншого. Незважаючи на її відмову, батько, знаходячись в складному фінансовому становищі, згодився на шлюб дочки.

Вирішіть справу за законодавством Великого князівства Литовського.

Завдання № 6. Волинський шляхтич Степан Шумський 1574 р. прибув у Кременець на засідання гродського суду для розгляду позову кременецького військового Федора Сенюти, який звинувачував Шумського у нападі на свого підданого, в результаті чого той помер. У Кременці в замку позивач, узявши попередньо возного, схопив Шумського і до «казні замкової у везеньє осадив», «трьома лантухами його оковавши і пута на ноги вложивши до ями вежі, де злочинців на смерть саджають, в одній лише кошулі в лютий мороз осадив».

Чи правомірне досудове затримання Шумського?

Якщо так, то в якій частині вежі він мав утримуватися (в нижній чи у верхній)?

Вирішіть казус з урахуванням того, що на момент суду у Кременці Шумський був банітом.

Завдання № 7. Зробіть письмовий аналіз сутності форм державного правління і державного ладу Речі Посполитої.

Завдання № 8. Заповніть таблицю «Основні джерела права Речі Посполитої».

№ з/п			
1			
2			
3			
4			
5			
6			

Завдання № 9. Складіть таблицю основних правових актів, що діяли в українських землях у складі Великого князівства Литовського.

№ з/п	Правовий акт	Характеристика

Завдання № 10. Зробіть порівняльну характеристику головних умов, що визначали правове становище українських земель у складі Великого князівства Литовського та відповідно в складі Польщі.

Складіть таблицю.

VII. Словникова робота:

адміністративно-територіальний устрій, вина, верв, вето, домен, кодифікація, копа, магдебурзьке право, Орда, подимщина, сюзеренітет, магнати, шляхта, Річ Посполита, сейм, посольська ізба, хоругва, Кревська унія, Люблінська унія, магістрат, гродські суди, підкоморські суди, земські суди, возні.

ТЕМА 5. ДЕРЖАВА І ПРАВО НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКУ ДОБУ (XVII–XVIII ст.)

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Причини та умови виникнення українського козацтва.
2. Адміністративно-територіальний поділ Січі: кіш, курені, паланки.
3. Суд і судочинство Запорозької Січі.
4. Правова система Запорозької Січі.
5. Звичаєве козацьке право.
6. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі.
7. Поняття і види злочинів на Січі.
8. Причини і характер національно-визвольної війни 1648-1654 рр.
9. Новий адміністративно-територіальний поділ української державності в роки національно-визвольної війни 1648-1654 рр.
10. Вищі органи влади й управління Війська Запорозького.
11. Основні зміни у праві України періоду визвольних змагань середини XVII ст.
12. Правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, Жалувані грамоти 1654 р.).

II. Скласти схеми:

1. Злочини та покарання на Запорозькій Січі.
2. Правове становище запорозького козацтва.
3. Правове становище реєстрового козацтва.

III. Теми рефератів:

1. Концепції (програми) створення національної державності у 1596-1657 рр.
2. Монархічні та олігархічні тенденції в управлінні гетьманською державою.
3. Гадяцька угода: мрії про нову Річ Посполиту – «колиску трьох народів».
4. Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького 1710 р. – перша українська конституція чи договірні козацькі статті?
5. Права, за якими судиться малоросійський народ – видатна пам'ятка українського права.
6. Судова реформа гетьмана К. Розумовського.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

1. Охарактеризуйте особливості судочинства у запорожців: назвати органи чи посадовців, що розглядали судові справи, визначити їх предметну компетенцію, проаналізувати процедуру розгляду справи та виконання покарання, окреслити джерела судочинства.

2. Користуючись текстом пам'ятки права «Права, за якими судиться малоросійський народ», складіть задачу-казус з кримінального, кримінально-процесуального чи цивільного права Гетьманщини.

3. Ознайомтеся із «Пактами й Конституціями законів та вольностей Війська Запорозького 1710 р.» та зазначте права і обов'язки гетьмана та козацької старшини.

4. Прорецензуйте статтю *Грозовського І. Право власності на землю у Запорізькій Січі. Право України. 1997. № 8. 62-65.*

5. Підготуйте рецензію на статтю: *Смолій В. А., Ричка В. М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1648-1764) очима правознавця. Укр. іст. журн. 1993. № 4-6.*

6. Пригадайте художні твори (романи, фільми та ін.), що описують даний історичний період. Чи художній вимисел відповідає історичним реаліям?

Відповідь запишіть у зошит.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Що означало слово «паланка» у запорозьких козаків?

- а) військова одиниця;
- б) господарська одиниця;
- в) адміністративно-територіальна одиниця;
- г) будинок.

2. Чим керувалися козаки Запорозької Січі при відправленні правосуддя?

- а) звичаєвим правом;
- б) Литовськими статутами;
- в) магдебурзьким правом;
- г) власним почуттям справедливості.

3. Хто виконував смертний вирок на Січі?

- а) кат;
- б) осавул;
- в) інший засуджений;
- г) кошовий отаман.

4. На які воєводства не поширювалася влада гетьмана за Зборівським договором?

- а) Київське;
- б) Волинське;
- в) Брацлавське;
- г) Чернігівське.

5. Які ідеї сповідувала українська козацька еліта на початку національно-визвольної війни у 1648 році?

- а) козацької автономії в межах частини українських земель;
- б) створення національної держави на етнічних українських землях;
- в) звільнення українських земель від польських панів, урядників та католицьких ксьондзів;
- г) протекторат під іноземним пануванням.

6. Який гетьман уклав з Росією «Коломацькі статті»?

- а) П. Полуботок;
- б) Д. Апостол;
- в) І. Мазепа;
- г) К. Розумовський.

7. За яким статтями в Україні створювався Генеральний суд з шести осіб, причому троє з них мали бути росіянами?

- а) «Березневі статті»;
- б) «Коломацькі статті»;
- в) Гадяцький трактат;
- д) «Рішительні пункти».

8. Які українські землі за Андрусівським перемир'ям 1667 р. відійшли до складу Речі Посполитої?

- а) Лівобережна Україна;
- б) Правобережна Україна;
- в) Галичина і Волинь;
- г) Слобожанщина.

9. Продовжте речення: «Центральними органами влади Гетьманщини в XVIII ст. були...»

- а) Генеральна військова рада, гетьман, Генеральна військова канцелярія;
- б) гетьман, генеральна старшина, полкові канцелярії;
- в) Рада генеральної старшини, гетьман, Генеральна військова канцелярія, Малоросійські колегії;
- г) гетьманський уряд, малоросійський приказ.

10. Які суди здійснювали судові функції в Гетьманщині у період 1648-1760 рр.?

- а) полковники, сотники, старости, царські воєводи;
- б) полкові та сотенні суди, ратушні та магістратські суди, отамани;
- в) станові, вотчинні та звичаєві суди;
- г) магістратські, ратушні, козацькі.

11. Хто виконував судові функції у сотні?

- а) осавул;
- б) обозний;
- в) полковий суддя;
- г) городовий отаман.

12. Яким був адміністративно-територіальний поділ козацької держави?

- а) сотенно-паланковий;
- б) повітово-сотенний;
- в) полково-сотенний;
- г) воєводсько-намісницький.

13. Який орган був вищим органом влади на початку Визвольної війни (Національної революції)?

- а) Військова Рада Війська Запорозького;
- б) Генеральний уряд;
- в) Гетьман;
- г) Старшинська Рада.

14. Хто мав право брати участь у Військовій раді?

- а) гетьман і вся козацька старшина;
- б) гетьман і всі полковники;
- в) гетьман, старшина і заможні козаки;
- г) всі козаки.

15. Який орган був центральним органом управління у Гетьманщині?

- а) Військова Рада Війська Запорізького;
- б) Генеральний уряд;
- в) Гетьман Запорозької Січі;
- г) Старшинська Рада.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. 22 квітня 1654 р. у місті Києві затримали козака Івана Остряника, звинуваченого в незаконному виробленні горілки. Під час обшуку його будинку була знайдена невелика кількість горілки, а також все необхідне для її виробництва. Поставши перед місцевим полковником, Остряник заявив, що виробляв горілку виключно для власного споживання, а не для продажу.

Як вважаєте, яким чином вирішить справу полковник?

Завдання № 2. 17 грудня 1656 р. у місті Козельці ремісники місцевого швейного цеху конфіскували весь товар у купця Богдана Сирітченка, який торгував на ярмарку. Свою поведінку ремісники мотивували тим, що купець не повідомив старшинам місцевого швейного цеху про свій намір продавати тканину на ярмарку в їхньому місті. Іван Сирітченко спростував їхні дії у бургомистра.

Вирішіть справу, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 3. Кравченко угнав у сусіда отару овець та перегнав її на нове пасовисько. Під час перегону одна вівця померла. Сусід, дізнавшись, де знаходяться його вівці, разом із синами відібрав свою отару. Перерахувавши отару, він побачив, що не вистачає однієї вівці й звернувся до суду.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 4. Козаки Полтавського полку, незадоволені політикою Ганни Іоанівни, повстали. Після спинення їх виступу стало відомо, що родичі козаків знали, що готується повстання.

Як вважаєте, на кого чекає суд?

Яке покарання вони отримують?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 5. Грабіжника було спіймано на місці злочину, але з ним не було крадених речей. Судовим вироком стала смертна кара через повішення.

Як вважаєте, чи правомірними були дії судді?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 6. 18 травня 1646 р. путивльський воєвода Ю. Долгорукий затримав українського купця Петра Томенка, який віз в Росію на продаж плетені кошики та сіль, а 20 травня 1646 р. він затримав іншого українського купця Івана Сороку, який віз в Росію на продаж хліб і порох. Томенко і Сорока подали скаргу до суду на дії Долгорукого.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 7. 31 січня 1654 р. київський міщанин Хриштоф Солонець затримав киянина Самійла Чупринку, який продавав горілку. Чупринка надав розписку в тому, що це не його горілка, що вона

виготовлена Олексою Остапчуком, мешканцем Глухова.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 8. Заповніть таблицю «Порівняльний аналіз правового становища запорозького та реєстрового козацтва»

№ з/п	Критерій для порівняння	Правове становище запорозьких козаків	Правове становище реєстрових козаків
1	Створення		
2	Привілеї		
3	Права		
4	Обов'язки		
5	Відносини з владою		
6	...		

Завдання № 9. Заповніть таблицю на тему: «Гетьманські статті другої половини XVI – першої половини XVII ст.»

Назва статей та рік підписання	Яким гетьманом підписані	Основні положення
Березневі статті 1654 р.	Богдан Хмельницький	1. Цар зобов'язувався надати військову допомогу для боротьби з Річчю Посполитою; 2. Гетьману не дозволялося мати зовнішні зносини з Річчю Посполитою та Османською імперією; 3. Царські залоги розташовувалися в українських містах
....		

Завдання № 10. Складіть хронологічну таблицю найважливіших подій Визвольної війни.

№ з/п	Дата події	Характеристика

Завдання 11. У відповідях під якими номерами правильно відображено положення «Ординації Війська Запорізького реєстрового» 1638 р.?

- а) встановлювала козацький реєстр – 8 тис. осіб;
- б) встановлювала козацький реєстр – 6 тис. осіб;
- в) встановлювала козацький реєстр – 10 тис. осіб;
- г) встановлювала виборність гетьмана і вищої старшини;
- д) ліквідувала козацький суд;
- е) встановлювала принцип призначення гетьмана і вищої старшини;
- є) козацькими старшинами мають бути лише українські шляхтичі.

Завдання 12. У відповідях під якими номерами правильно вказано здобутки національно-визвольної війни 1648–1654 рр.?

- а) було ліквідоване магнатське землекористування;
- б) фактично був ліквідований феодально-кріпосний гніт;
- в) всі суспільні стани було зрівняно у соціально-економічних правах;
- г) на звільнених землях було ліквідовано католицьку церкву;
- д) козацька старшина домоглася значного зміцнення економічного становища, розширення соціальних і політичних прав;
- е) було скасовано дію попереднього польсько-литовського законодавства.

Завдання 13. У відповідях під якими номерами правильно вказано джерела права Гетьманщини за Березневими статтями?

- а) Литовський статут 1588 р.;
- б) Зерцало саксонів М. Яскера 1536 р.;
- в) Соборне уложення 1649 р.;
- г) Ординація Війська Запорізького реєстрового 1638 р.;
- д) Зборівська угода 1649 р.;
- е) Право цивільне хелмінське 1584 р.

Завдання 14. У відповідях під якими номерами правильно названо акти, які визначали правовий статус Гетьманщини в складі Росії?

- а) Віленська угода 1656 р.;
- б) Жалувана грамота Олексія Михайловича Війську Запорозькому 1654 р.;
- в) Гадяцька угода 1658 р.;
- г) Коломацькі статті 1687 р.;
- д) Московські статті 1665 р.;
- е) Андрусівська угода 1667 р.

Завдання 15. У відповідях під якими номерами правильно названо умови Гадяцької угоди 1658 р.?

- а) повернення запорожців під юрисдикцію коронного гетьмана;
- б) проведення адміністративної реформи, яка дасть змогу суттєво

зміцнити владу гетьмана;

в) Україна може мати 50 тис. реєстрового козацького та 10 тисяч найманого війська;

г) передбачалося створення міждержавного об'єднання – унії між Україною (Велике Князівство Руське) та Польщею і Литвою;

д) амністія для всіх учасників українсько-польської війни 1648-1654 рр.;

е) федеративну державу очолює спільний король, який обирається на спільному сеймі;

є) проведення низки корисних для українського суспільства соціально-економічних реформ.

VII. Словникова робота:

автономія, козак, Запорозька Січ, демократія, протекторат, республіка, суверенітет, Переяславська рада, Березневі статті, гетьманщина, реєстрове козацтво, Слободищенський трактат, Андрусівський договір, бунчукові товариші, військові товариші, значкові товариші, Малоросійська колегія

ТЕМА 6. ДЕРЖАВА І ПРАВО НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ, ЩО ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
2. Основні напрями розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях на початку XIX ст.
3. Основні риси державного (конституційного) права Російської імперії на початку XX ст.
4. Державно-правовий статус українських земель у складі Австрійської імперії.
5. Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії.
6. Конституція 1848 р.
7. Крайові сейми Галичини та Буковини.
8. Дуалістична монархія.

II. Скласти схеми:

1. Причини «трудової еміграції» українців у другій половині XIX ст.
2. Органи селянського управління і суду за реформою 1861 року.
3. Судоустрою в Україні австрійської та російської юрисдикцій першої пол. XIX та другої пол. XIX ст. Які відбулися зміни у судочинстві після проведення судової реформи 1864 р.?

III. Теми рефератів:

1. Державницькі ідеї в програмах провідних західноукраїнських партій другої половини XIX ст.
2. Крайові конституції для Галичини: основні положення та значення.
3. Суд присяжних засідателів в Російській імперії: організаційні засади діяльності та компетенція.
4. Політичний портрет П. Столипіна.
5. Етапи реформування тюремної системи в Російській імперії.
6. Органи влади та самоврядування в Києві (кінець XVIII – початок XIX ст.).

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

1. Поясніть значення таких понять: освічений абсолютизм, «весна народів», русини, Транслейтанія та Цислейтанія.

2. Охарактеризуйте фабричне законодавство Російської імперії.
3. В яких художніх творах описується життя західноукраїнського населення під владою Габсбургів?
4. Визначте національний характер права, що було чинним на західноукраїнських землях під австрійською владою.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Які зміни відбулися в соціально-економічному становищі селян західноукраїнських земель після видання цісарського патенту 1782 р.?

- а) збільшено розмір панщини;
- б) відмінено кріпосну залежність;
- в) селянам надані особисті права;
- г) мандаторам надано право тілесного покарання селян.

2. Які органи самоврядування утворені на західноукраїнських землях в 60-х рр. ХІХ ст.?

- а) повітові, громадські ради та їх управи;
- б) Крайове управління Буковини, Галицький становий сейм, магістрати;
- в) мандатори та циркули (окружні управління);
- г) губернські управління, жупи.

3. Продовжте речення: «Галицький цивільний кодекс у 1811 р...»

- а) став загальноімперським кодексом;
- б) був скасований;
- в) був поширений на всі західноукраїнські землі;
- г) зменшив розмір панщини.

4. Який імперський кримінальний кодекс вперше передбачав поділ злочинних діянь на кримінальні злочини та поліцейські проступки?

- а) Терезіана;
- б) Йосифіна;
- в) Францішкана;
- г) Кримінальний кодекс 1852 р.

5. До складу яких держав увійшли українські землі внаслідок трьох поділів Речі Посполитої?

- а) Румунії, Угорщини й Австрії;

- б) Пруссії, Австрії та Росії;
- в) Австрії і Росії;
- г) Литви і Польщі.

6. Якими шляхами правлячі кола Російської імперії намагалися привести українське законодавство у відповідність до російського у кінці XVIII – першій половині XIX ст.?

- а) укладанням договорів із українськими гетьманами;
- б) запровадженням загальноімперського законодавства;
- в) шляхом реформування української правової системи;
- г) кодифікацією законодавства.

7. Як називалася збірка цивільних норм Лівобережної України?

- а) Права Малоросійські у Зводі Законів Російської імперії;
- б) Литовський статут;
- в) Зібранням малоросійських прав 1807 р.;
- г) Права, за якими судиться малоросійський народ.

8. Які види справ розглядали мирові судді?

- а) справи про дрібні злочини і проступки, за які передбачалися покарання у вигляді зауваження або попередження;
- б) справи про дрібні злочини і проступки, за які передбачалися покарання у вигляді штрафу до 300 рублів, арешту до 6 місяців або ув'язнення до 1 року;
- в) цивільні справи із сумою позову, що не перевищувала 500 рублів;
- г) всі вищезазначені категорії справ.

9. Коли було скасоване магдебурзьке право в Україні?

- а) 1811 р.;
- б) 1827 р.;
- в) 1832 р.;
- г) 1841 р.

10. Як призначалися судді в Австро-Угорщині?

- а) довічно;
- б) імператором;
- в) парламентом;
- г) народом.

11. Які австрійські кодекси діяли в Галичині?

- а) господарський кодекс;

- б) повітряний кодекс;
- в) кодекс вексельного права;
- г) цивільно-процесуальний кодекс.

12. У яких губерніях на початку ХХ ст. були створені земства?

- а) Волинській, Подільській, Київській;
- б) Катеринославській, Таврійській, Херсонській;
- в) Полтавській, Харківській, Чернігівській;
- г) Закарпатській, Галицькій, Белзькій.

13. Яким актом проголошувалися громадянські права і свободи в Російській імперії?

- а) Маніфестом від 19 лютого 1861 р.;
- б) Загальними положеннями щодо селян, які вийшли з кріпосної залежності від 19 лютого 1861 р.;
- в) Маніфестом від 17 жовтня 1905 р.;
- г) Тимчасовими правилами про зібрання від 4 березня 1906 р.

14. Як в юридичних документах почали називатися селяни, які вийшли з кріпосної залежності?

- а) сільськими обивателями;
- в) мировими;
- б) вільновідпущениками;
- г) селянами-власниками.

15. Яку функцію, окрім судової, виконували суди в першій половині ХІХ ст.?

- а) адміністративну;
- в) виконавчу;
- б) законодавчу;
- г) поліцейську.

16. Хто очолював повітове поліцейське управління в другій половині ХІХ ст.?

- а) в'їт;
- в) справник;
- б) староста;
- г) бургомістр.

17. Ким очолювалася у станах поліція за реформою 1862 р.?

- а) губернатори;
- в) станові справники;
- б) станові пристави;

г) генерал-губернатори.

18. Хто не міг бути присяжним засідателем в другій половині XIX ст.?

- а) російський підданий;
- в) прожив в повіті 3 роки;
- б) віком 60 р.;
- г) володів українською мовою.

19. Хто виступав касаційною інстанцією для мирових суддів в другій половині XIX ст.?

- а) з'їзд мирових суддів;
- в) Синод;
- б) Сенат;
- г) Державна Рада.

20. На скільки курій поділялися усі виборці відповідно до Положення 1864 р.?

- а) 2;
- в) 4;
- б) 3;
- г) 6.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. Селянин Іванов захотів викупити свою садибу та зробив внесок у Повітову Скарбницю. Але поміщика у цей час не було в мастку, і тому угода про викуп садиби не була укладена.

Як вважаєте, що у такій ситуації має робити Іванов?

Завдання № 2. Син селянина, якому виповнився 21 рік, тягнув жереб для призову до військової служби та витягнув жереб, що звільняв його від призову.

Як вважаєте, чи повинен він вдруге тягнути жереб? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 3. Купець Федорин застрелився. За заповітом спадок мали поділити між собою сини. Під час пострілу на документ потрапила кров, і частина тексту була знищена. Слідчі змогли прочитати лише наступне: «Я Іван Федорин залишаю своїм дітям Петру Федорину, Івану Федорину та Степану Федорину 180 тис. рублів. Старшому сину Петрові Федорину – 90 тис. рублів...». Далі текст неможливо було прочитати.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 4. Священник, не узгодивши з родичами самовбивці купця Федорина, наказав поховати його не на кладовищі, як ховають християн, а за його межами, недалеко від церкви. Сини покійного, які приїхали на похорон, спростували рішення священника, вимагаючи покарати його.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 5. Робітник мануфактури протягом двох місяців не отримував зарплатню. Він змушений був узяти позику у директора мануфактури, щоб прогодувати свою родину. У травні робітник отримав зарплатню. Директор почав вимагати сплатити відсотки за позику, що була взята в лютому. Як вважаєте, чи законними є дії управляючого?

Як має вчинити робітник?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 6. Фабрикант найняв робітника на невизначений термін. Через рік робітник написав заяву про звільнення, але йому відмовили. Тоді він вирішив перейти на іншу фабрику, не дочекавшись згоди хазяїна.

Чи правомірними є дії робітника?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 7. У 1898 р. відбувся суд над підприємцем Сергієм Єфремовим. Коли Єфремов брав на роботу працівників, він уклав з ними договір про 12-годинний робочий день та регулярну заробітну платню в розмірі 40 карбованців. Після 4-х місяців роботи підприємець зменшив платню до 30 карбованців, збільшивши при цьому робочий день до 13 годин. Працівники декілька місяців не звертались до суду, бо Єфремов сказав, що виконавши велике замовлення, вони отримають усі гроші. Але після виконання роботи нічого так і не змінилося.

Як вважаєте, яке рішення має прийняти суд?

Завдання № 8. Складіть порівняльну таблицю джерел кримінального права Австрійської та Австро-Угорської імперій, що застосовувалися на українських землях.

Критерій для порівняння	Австрійське Карне Уложення 1803 року в редакції 1852 року (Strafgesetzbuch)	Угорське Карне уложення про тяжкі та менш тяжкі злочини 1878 року

Завдання № 9. Заповніть таблицю на тему: «Злочини та покарання у Російській та Австро-Угорській імперіях та джерела їх закріплення».

Злочини та покарання у Російській імперії	Злочини та покарання у Австро-Угорській імперії	Джерело права, в якому закріплено вид злочину/покарання

Завдання № 10. Підготуйте порівняльну таблицю судових систем Російської та Австро-Угорської імперій.

Критерій для порівняння	Судова система Російської імперії	Судова система Австро-Угорської імперії
Види судів		
Вимоги до суддів		
...		
...		

VII. Словникова робота:

абсолютна монархія, буржуазія, дуумвірат, імперія, підсусідок, реформа, самодержавство, секуляризація, сервітут, уряд, централізація, модернізація правової системи, виборчі курії, активне та пасивне виборче право, місцеве самоврядування, ценз, вотум, виборчі курії, рейхсрат, інститут контрасигнації, інститут депутатської недоторканності, Малоросія, дворянство, буржуазія, державні селяни, губернія, цехові люди, генерал-губернатор, тимчасовозобов'язальний стан, курія, гільдія, поліція, жандармерія, поліція, Сенат, земські справники, волость, земський суд, Державна Дума, неустойка, Звід законів Російської імперії, арештантські роти, завдаток, застава рухомого і нерухомого майна, неустойка, фабричне законодавство.

ТЕМА 7. ДЕРЖАВА І ПРАВО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 – 1921 РОКІВ)

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Здобутки та прорахунки в розбудові державно-правової системи за часів Центральної Ради.
2. Здобутки та прорахунки в розбудові державно-правової системи Гетьманської держави П. Скоропадського.
3. Здобутки та прорахунки в розбудові державно-правової системи за часів Директорії УНР.
4. Здобутки та прорахунки в розбудові державно-правової системи, здійснені ЗУНР.
5. Державотворча діяльність Української Центральної Ради, її юридичний статус. I та II Універсали.
6. Державний устрій і право УНР після III універсалу Центральної Ради.
7. Утворення Української Народної Республіки та проголошення її незалежності: причини, наслідки та законодавче оформлення.
8. Конституція УНР: основні положення.
9. Українська Держава П. Скоропадського. Законодавча діяльність гетьманської адміністрації.
10. Державно-правові інститути в період Директорії УНР.
11. Військове будівництво українських урядів в 1917-1921 рр.
12. Проблема форми української держави у поглядах діячів Української національної революції.

II. Скласти схеми:

1. Державний устрій УНР.
2. Законотворча діяльність УНР.
3. Судова система УНР.
4. Зовнішньополітична орієнтація УНР.
5. Органи влади й управління УНР згідно з Конституцією УНР.
6. Органи влади й управління Гетьманату.
7. Судова система та правоохоронні органи Гетьманату.
8. Органи влади й управління Директорії.
9. Державний устрій ЗУНР.
10. Законотворча діяльність ЗУНР.
11. Судова система ЗУНР.
12. Зовнішньополітична орієнтація ЗУНР.
13. Поліцейська система ЗУНР.

III. Теми рефератів:

1. Політико-правові погляди В. Винниченка.
2. Федералізм М. Грушевського.
3. Політико-правові погляди П. Скоропадського.
4. Об'єднання ЗУНР і УНР.
5. Мирні переговори у Брест-Литовську та умови сепаратного мирного договору УНР з державами Четверного союзу.
6. Політико-правові погляди Павла Скоропадського на процеси творення української держави.
7. Діяльність гетьманського уряду щодо відродження української культури.
8. Конституційні проекти Директорії УНР.
9. Засади діяльності правоохоронних органів в добу національно-визвольних змагань.
10. Формування українського війська в добу національно-визвольних змагань.
11. Дипломатична діяльність УНР і визнання її Францією та Англією.
12. Національно-персональна автономія та її юридичне оформлення в УНР.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

- Розкрийте основні положення Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. Визначте, як законодавчо захищалися права і свободи громадянина.
- Зробіть порівняльний аналіз законодавчих заходів Центральної Ради й гетьмана Скоропадського (по галузях права).
- Порівняйте органи державної влади і управління Гетьманату і Директорії.
- Законспекуйте в зошиті для практичних занять одну зі статей, обрану в електронному каталозі бібліотеки ДДУВС.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Коли було проголошено Українську Народну Республіку?

- а) липень 1917 р.;
- б) червень 1917 р.;
- в) листопад 1917 р.;
- г) січень 1918 р.

2. Продовжте речення: «На переговорах у Брест-Литовську з країнами Четверного союзу делегація від Центральної Ради ...»

- а) не брала участі;

- б) брала участь тільки як спостерігач;
- в) брала активну участь, уклала сепаратний мирний договір;
- г) брала участь, відмовилася від підписання мирного договору.

3. За яких умов виборчі права надавалися Конституцією УНР 1918 р.?

- а) досягнення 20 років, але лише громадянам УНР;
- б) досягнення 20 років всім особам, що на момент виборів проживали на території УНР і були зареєстровані у списку виборців;
- в) досягнення 18 років громадянам УНР, окрім жінок і військовослужбовців;
- г) досягнення 25 років громадянам УНР, за винятком національних меншин.

4. Кому належала законодавча влада за Конституцією УНР 1918 р.?

- а) Президенту УНР і обраним народом Установчим Зборам;
- б) Голові та депутатам Всенародних Зборів та, у період надзвичайного стану, Раді Народних Міністрів;
- в) Всенародним зборам, що вибиралися шляхом загального, рівного, безпосереднього, таємного голосування всіх, хто користувався громадянськими і політичними правами;
- г) Конституція не передбачала поділу влад на законодавчу, виконавчу і судову.

5. Коли відбувся гетьманський переворот в Україні?

- а) 26 січня 1918 р.;
- б) 29 квітня 1918 р.;
- в) 14 грудня 1918 р.;
- г) 14 листопада 1918 р.

6. Які українські землі увійшли до складу ЗУНР?

- а) Східна Галичина;
- б) Північна Буковина та українські повіти Закарпаття;
- в) Південна Буковина;
- г) Західна Галичина.

7. Коли було проголошено акт злуки УНР та ЗУНР?

- а) 8 лютого 1918 р.;
- б) 18 грудня 1918 р.;
- в) 22 січня 1919 р.;
- г) 25 квітня 1920 р.

8. Який орган був центральним представницьким органом ЗУНР?

- а) прибічна рада;
- б) Українська національна рада;
- в) Центральна рада;
- г) Верховна рада.

9. До якої гілки влади належав Державний секретаріат ЗУНР?

- а) судової влади;
- б) законодавчої;
- в) виконавчої.

10. Які органи належали до місцевих за Законом «Про адміністрацію ЗУНР»?

- а) громадські й повітові комісари, прибічні ради, повітові національні ради;
- б) громадські, міські й державні повітові комісари;
- в) жандармерія, військові осаули;
- г) земства, магістратські урядовці.

11. Яку владу зосереджував у своїх руках гетьман П. Скоропадський відповідно до «Закону про тимчасовий державний устрій України»?

- а) виконавчу;
- б) виконавчу та законодавчу;
- в) виконавчу, законодавчу та судову;
- г) законодавчу та судову.

12. У якій сфері гетьманська політика була найбільш успішною?

- а) міжнародній;
- б) освіти і науки;
- в) сільському господарстві;
- г) промисловості.

13. Вкажіть основні принципи проєкту Конституції УНР О. Ейхельмана?

- а) розподіл влади на три гілки;
- б) федеральний устрій країни;
- в) народний суверенітет;
- г) подвійне громадянство.

14. Хто займав посаду Головного Отамана військ УНР?

- а) В. Винниченко;
- б) В. Голубович;

- в) С. Петлюра;
- г) Є. Коновалець.

15. Який орган в ЗУНР опікувався питаннями судової реформи?

- а) Державний секретаріат судівництва;
- б) Українська національна рада;
- в) Галицька рада з питань судоустрою та судочинства;
- г) Генеральний Секретаріат.

16. Який орган був найвищою судовою інстанцією ЗУНР?

- а) Найвищий суд у Львові;
- б) Найвищий державний суд;
- в) Президент;
- г) Найвищий військовий трибунал.

17. Яким документом визначалися конституційні засади ЗУНР?

- а) Західноукраїнському Універсалі;
- б) Тимчасовому Основному законі;
- в) Виборчому законі;
- г) Законі про тимчасовий державний устрій України.

18. Що передбачав Закон «Про земельну реформу»?

- а) конфіскацію земель поміщиків, церков, монастирів;
- б) націоналізацію земель;
- в) роздачу землі малоземельним та безземельним громадянам;
- г) роздачу землі прибічникам влади.

19. Які завдання покладали на Всеукраїнську надзвичайну комісію, створену у 1918 році?

- а) боротьба з наслідками німецької окупації та діяльності гетьмана;
- б) проведення націоналізації та встановлення контролю держави над промисловістю;
- в) репресії за класовою ознакою та утвердження більшовицької диктатури в Україні;
- г) допомога населенню подолати зростаючий голод і розруху господарства.

20. Яким чином формувалася народна міліція?

- а) виборів на громадських засадах;
- б) призначення з числа низової ланки жандармерії;
- в) призначення Генеральним державним прокурором;
- г) затвердження жандармським повітовим комендантом.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. 10 січня 1918 р. Семен Гавренко розрахувався за хліб кредитними білетами, але продавець відмовився приймати таку плату.

Як вважаєте, чи правильно вчинив продавець?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 2. 2 лютого 1918 р. громада отримала ділянку землі, яка була розділена між усіма її членами. Але староста почав вимагати по 10 руб. з кожного. Петренко, який заплатив 6 руб., 19 лютого помер, залишивши землю у спадок синові. Але син не зміг одразу заплатити 4 руб. і тому староста забрав землю і продав її Івасенкові.

Як вважаєте, чи мав право староста забирати і продавати землю?

Чи могла неоплачена повністю земля передаватися у спадок?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 3. У квітні 1919 р. поляк Станіслав Лехо, який працював в сільськогосподарській сфері, виявив бажання взяти участь у виборах місцевої ради.

Як вважаєте, чи мав він на це право?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 4. 12 січня 1918 р. в будинку Микити Лосенка були знайдені фальшиві кредитні білети.

Яке покарання відповідно до діючого на той час законодавства повинен отримати за це Микита Лосенко?

Завдання № 5. Поміркуйте, чи правомірно називати М. Грушевського першим президентом України? В якому нормативному акті визначався статус президента УНР?

Відповідь запишіть до зошита.

Завдання № 6. Поміркуйте та письмово зазначте, чому на західноукраїнських землях процес формування усіх ланок державного механізму проходив (на відміну від Української Народної Республіки) значно швидше й ефективніше?

Завдання № 7. Поміркуйте та письмово зазначте, чому Українська революція (революційні події, що відбувалися на українських землях у 1917–1921 рр.) зазнала поразки?

Завдання № 8. Складіть порівняльну хронологічну таблицю революційних подій, що відбувалися на українських землях у 1917-1921 рр.:

Національно-демократичні уряди України	ЗУНР	Радянська влада в Україні	Події в світі
1917 р.			
<p>4(7) березня – утворення Центральної Ради.</p> <p>10 червня – I Універсал</p> <p>3 липня – II Універсал</p> <p>7 листопада – III Універсал, проголошення УНР</p> <p>4 грудня – ультиматум Раднаркомун Центральній Раді</p> <p>25 грудня – делегація УНР долучилася до переговорів в Брест-Литовську</p>		<p>4 грудня – Всеукраїнський з'їзд Рад</p> <p>11-12 грудня – робота «альтернативного» з'їзду Рад в Харкові, що проголосив Україну республікою Рад.</p> <p>17 грудня – сформовано перший радянський уряд – Народний комісаріат.</p>	<p>27 лютого – революція в Росії</p> <p>2 березня – відречення Миколи II</p> <p>25 жовтня – більшовицький переворот в Петрограді</p> <p>20 листопада – початок мирних переговорів в Брест-Литовську держав Четверного союзу та Радянської росії.</p>
1918 р.			
<p>22 січня – IV Універсал</p>		<p>Січень – наступ Червоної Армії на Україну</p>	

Завдання № 9. Заповніть порівняльну таблицю «Судова система УНР та ЗУНР»

Критерій для порівняння	Судова система УНР	Судова система ЗУНР

Завдання № 10. Заповніть таблицю на тему: «Види злочинів і покарань за кримінальним законодавством УНР»

№ з/п	Види злочинів	Покарання

VII. Словникова робота:

Українська Центральна Рада, Брестський мирний договір (9 лютого 1918 р.), Комітет Центральної Ради, Генеральний секретаріат, Перший Універсал (23 червня 1917 р.), Другий Універсал (16 липня 1917 р.), Третій Універсал (20 листопада 1917 р.), Четвертий Універсал (22 січня 1918 р.), Конституція УНР (29 квітня 1918 р.), Генеральний суд, військово-революційні суди, Рада Міністрів, губернські старости, Державний сенат, Директорія, Акт з'єднання УНР і ЗУНР (22.01.1919 р.), Варшавський договір (21 квітня 1920 р.), Рада Народних Міністрів, губернський комісар, Надвищий суд, Українська Національна Рада, Державний секретаріат, корпус державної жандармерії.

ТЕМА 8. УСРР У СКЛАДІ СРСР. ДЕРЖАВНИЙ І СУСПІЛЬНИЙ ЛАД НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Державний розвиток УСРР в часи НЕПу.
2. Особливості розвитку правової системи УСРР в 1921-1929 рр.
3. Реформування судової та правоохоронної систем УСРР в 1921-1929 рр.
4. Кодифікація адміністративного права.
5. Кодифікація цивільного, трудового та земельного права.
6. Кодифікація кримінального та кримінально-процесуального права.
7. Зміни у державному устрої радянської України в 1930-1938 рр.
8. Перебудова державно-правового механізму УСРР в часи Другої світової війни.
9. Державно-правові особливості німецького окупаційного режиму в Україні.
10. Виникнення та діяльність Організації українських націоналістів.
11. Спроба відновлення української державності 30.06.1941 р. у Львові.
12. Спроба відновлення української державності в жовтні-листопаді 1944 р. в м. Києві.
13. Спроба відновлення української державності в червні 1944 р. в Карпатах під Самбором.
14. Боротьба ОУН-УПА за незалежність України.
15. Посилення централізації та зростання ролі союзних органів державної влади та управління в 30-ті роки.

II. Скласти схеми:

1. Нова економічна політика та її законодавче оформлення.
2. Політика «українізації»: нормативно-правова база.
3. Реформи адміністративно-територіальної системи в Україні.
4. Державно-правовий устрій окупованої України.
5. Діяльність органів НКВС в роки Другої світової війни.
6. Органи влади й управління в радянській Україні в роки Другої світової війни.
7. Органи влади й управління в радянській Україні згідно з Конституцією УСРР 1929 р.
8. Органи влади й управління в радянській Україні згідно з Конституцією УСРР 1937 р.
9. Спроби відродження української національної державності в умовах Другої світової війни.

III. Теми рефератів:

1. Порушення законності в Україні в 30-ті роки.
2. Утворення радянської державності і права в Україні (1917-1921 рр.).
3. Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921-1929 рр.).
4. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1930-1938 рр.).
5. Правова система УРСР в часи Другої світової війни.
6. Створення та діяльність Української повстанської армії.
7. Діяльність радянських правоохоронних органів у воєнних умовах.
8. Створення та діяльність надзвичайної комісії (ВуЧК) по боротьбі з «контрреволюцією» в Україні.
9. Розвиток правової системи радянської України в умовах тоталітарно-репресивного режиму в 1930-1938 рр.
10. Особливості діяльності судових та правоохоронних органів в радянській Україні в умовах тоталітарно-репресивного режиму 1930-1938 рр.
11. Приєднання західноукраїнських земель та Бессарабії до складу УРСР під час Другої світової війни.
12. Спроби відродження національної державності у м. Львові 30.06.1941 р., м Києві (10-11.1941 р.) та в Карпатах (червень 1944 р.).

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

1. Складіть задачу-казус з шлюбно-сімейного радянського права 1920-х років.
2. Складіть задачу-казус з адміністративного радянського права 1920-х років.
3. Складіть інфографіку про юридичну платформу ОУН.
4. Законспекуйте в зошиті для практичних занять одну зі статей, обрану в електронному каталозі бібліотеки ДДУВС.

V. Вирішити тестові завдання:

1. З якого документа цитата?

«Народе український, народе замучений! Жорстока війна з германською коаліцією і державами Антанти вирвала з твоїх сел кращих синів землі. Міждуособна війна та гетьманщина кращих синів твоїх загнала в могили та в'язниці...

Хай не буде диктатури ні окремої особи, ні партії! Хай живе

диктатура правлячого народу! ... Ось вам мій наказ: в три дні мобілізуйте всіх тих, хто здатний володіти зброєю, і негайно займайте всі станції, поставте своїх комісарів.

Всеукраїнський з'їзд рад дасть нам уряд, якому ми підляжемо і свято виконаємо його волю»?

- а) III Універсал Центральної Ради;
- б) Універсал Директорії від 1 грудня 1918 р.;
- в) Універсал отамана Григор'єва від 9 травня 1919 р.;
- г) Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 6 січня 1919 р.

2. Яку назву носила новостворена Українська радянська держава у 1917-1918 р.?

- а) Українська Радянська Соціалістична Республіка;
- б) Українська Соціалістична Радянська Республіка;
- в) Українська Держава;
- г) Українська Народна Республіка.

3. Який найвищий державний орган УСРР діяв між з'їздами Рад?

- а) Рада Народних Комісарів УСРР;
- б) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет;
- в) Установчі збори УСРР.

4. Яка нині суверенна держава у 1920-1930-х роках на правах автономії входила до складу УРСР?

- а) Молдова;
- б) Білорусь;
- в) Словаччина;
- г) Кримсько-татарська національна автономія.

5. У якому році прийнято постанову ЦВК і РНК СРСР, названу в народі «законом про п'ять колосків»?

- а) 1930 р.;
- б) 1931 р.;
- в) 1932 р.;
- г) 1933 р.

6. У якому році було проголошено перехід до нової економічної політики?

- а) 1919 р.;
- б) 1921 р.;

- в) 1923 р.;
- г) 1925 р.

7. Чим був спричинений Голодомор 1932-1933 рр. в Україні?

- а) посуха, неврожай, труднощі в збиранні врожаю;
- б) шкідництво «ворогів народу», продаж збіжжя за кордон, купівля техніки;
- в) штучне створення голоду.

8. На який строк обиралася Верховна рада УРСР?

- а) 2 роки;
- б) 4 роки;
- в) 5 років.

9. Хто очолив уряд, створений після проголошення 30 червня 1941 р. Акта ОУН про відновлення Української самостійної держави?

- а) Євген Коновалець;
- б) Андрій Шептицький;
- в) Ярослав Стецько;
- г) Степан Бандера.

10. В яку окупаційну зону входили землі Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів в роки Великої Вітчизняної війни?

- а) Трансністрія;
- б) Дистрикт «Галичина»;
- в) Рейхскомісаріат «Україна»;
- г) генерал-губернаторство Буковини та Бессарабії.

11. Яке місто було центром рейхскомісаріату «Україна»?

- а) Київ;
- б) Рівне;
- в) Вінниця;
- г) Миколаїв.

12. Яке питання в діяльності державного апарату висунула радянсько-нацистська війна на перше місце?

- а) підвищення ефективності його діяльності;
- б) удосконалення форм і методів діяльності;
- в) оборони України.

13. Хто призначався на посади старост на окупованих німцями українських територіях?

- а) представники місцевої інтелігенції;
- б) колишні церковнослужителі;
- в) військові;
- г) колишні державні службовці радянських органів влади.

14. Які зміни відбулися в трудовому праві СРСР в роки Другої світової війни?

- а) скасовано відпустки;
- б) збільшено заробітну плату;
- в) введено трудову повинність.

15. Хто здійснював управління українськими землями, захопленими німецькими військами?

- а) Рейхсміністерство у справах захоплених східних територій;
- б) Міністерство у справах окупованих територій;
- в) рейхскомісаріат «Україна».

16. В яку окупаційну зону входили землі Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів в роки Другої світової війни?

- а) Дистрикт «Галичина»;
- б) Трансністрія;
- в) Рейхскомісаріат Україна;
- г) не входили в жодну з перерахованих.

17. Чому УРСР було включено до складу засновників ООН?

- а) на цьому наполягав Й. Сталін;
- б) її територія була окупована німцями;
- в) понесла найбільші втрати у війні;
- г) після перемоги над Німеччиною мала високий міжнародний авторитет.

18. Продовжте речення: «Після закінчення у червні 1942 р. строку повноважень Верховної ради УРСР першого скликання...»

- а) Продовжено строк її повноважень до закінчення війни;
- б) Проведено перевибори;
- в) Проведено довибори тих депутатів, які вибули з її складу.

19. Визначте зайву ланку в системі наркоматів УСРР.

- а) загальносоюзні;

- б) автономні;
- в) самостійні;
- г) об'єднані.

20. Ким вирішувалися трудові суперечки у примусовому порядку?

- а) особливі сесії народних судів;
- б) «примирительні» камери;
- в) третейські суди;
- г) товариські суди.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. У березні 1922 року мешканець с. Луначарське продав частину свого с/г інвентарю. Через деякий час його заарештували, звинувативши у розкраданні державної власності. Селянин заявив, що це його власне майно і тому він має право розпоряджатися ним.

Вирішіть справу по суті, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 2. У 1925 році в місті Запоріжжя шістнадцятирічний хлопець Андрій Кисіль агітував громадян сплачувати податкові повинності. Його було заарештовано і суд ухвалив вирок – розстріл.

Чи законним є рішення суду?

У якому випадку воно буде легальним?

Яке рішення повинен був ухвалити суд у даному випадку?

Завдання № 3. У 1925 році під час арешту зрадника народу Павла Залевського було проведено обшук його помешкання, під час якого у нього була конфіскована золота прикраса. Вагітна дружина Павла Залевського чинила опір під час обшуку, але її попередили, що через непокору її також можуть заарештувати.

Оцініть правомірність таких дій тогочасних правоохоронців, відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 4. 20 грудня 1934 року Петра Григоренка було звинувачено в терористичних актах проти робітників радянської влади.

Яке покарання має отримати Петро Григоренко і чи можливе його пом'якшення?

Завдання № 5. Співробітниками НКВС у 1933 р. у м. Києві було заарештовано члена партії есерів. Адвокат заявив, що під час арешту були допущені порушення кримінально-процесуального кодексу і тому затриманого необхідно звільнити.

Як буде вирішена справа?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 6. Іван Русов у 1934 році був звинувачений НКВС в агітації на користь міжнародної буржуазії.

Як буде вирішена справа?

Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 8. Складіть порівняльну таблицю «Конституції радянської України».

№ з/п	Конституція УСРР 10.03.1919 р.	Конституція УСРР 15.05.1929 р.	Конституція УРСР 30.01.1937 р.

Завдання № 9. Заповніть порівняльну таблицю «Центральні та місцеві органи влади й управління України до і після прийняття Конституції УРСР 1937 р.».

Критерій для порівняння	Центральні органи влади й управління України до і після прийняття Конституції УРСР 1937 р.	Місцеві органи влади й управління України до і після прийняття Конституції УРСР 1937 р.

Завдання № 10. Заповніть таблицю на тему: «Українська державність під час і після Другої світової війни (1941-1947)»

Подія	Етапи боротьби за державність	
30.06.1941		
14.10.1942		
11.07.1944		
06.05.1945		
Упорядкування територіального питання		
29.06.1945		
16.08.1945		
10.02.1947		

VII. Словникова робота:

Декларація про утворення Союзу РСР і Союзний договір (30.12.1922 р.), Конституція СРСР (31.01.1924 р.), Молдавська АСРР, НЕП, трести, синдикати, наркомати, перша радянська кодифікація права в Україні, Конституція УСРР (15.05.1929 р.), Житловий закон УСРР, Кодекс законів про родину, опіку, подружжя та про акти громадянського стану (31.05.1926 р.), Кодекс законів про працю малолітніх і підлітків (21.09.1921 р.), Кодекс законів про працю УСРР (15.11.1922 р.), Земельний кодекс УСРР (29.11.1922 р.), Адміністративний кодекс УСРР (12.10.1927 р.), закон про ліси УРСР (3.11.1923 р.), Ветеринарний кодекс УСРР (13.03.1925 р.), Кодекс законів про народну освіту УСРР (22.11.1922 р.), Кримінальний кодекс УСРР (23.08.1922 р.), Кримінальний кодекс УСРР (1927 р.), Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (13.09.1922 р.), Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1927 р.), Виправно-трудоий кодекс УСРР (23.10.1925 р.), Цивільний процесуальний кодекс УСРР (30.07.1924 р.), Цивільний процесуальний кодекс УСРР (11.09.1929 р.), військові трибунали, військово-транспортні трибунали, особливі трудові сесії народних судів, земельні комісії, арбітражні комісії, дисциплінарні суди, ДПУ, ОДПУ, індустріалізація, колективізація, сталінські політичні репресії 1930-1939 рр., Верховна Рада УРСР, Президія ВР УРСР, надзвичайне законодавство 1930-1938 рр., Конституція УРСР (30.01.1937 р.), постанова «Про кредитну реформу» (30.01.1930 р.), РАГС, Статути про дисципліну (1932, 1934, 1935 рр.), колгосп, закон «про п'ять колосків» (7.08.1932 р.), постанова «Про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терористичних актів» (01.12.1934 р.), НКВС, «трійки», «двійки», Особлива нарада, Пакт Молотова-Ріббентропа (23.08.1939 р.), Українські Народні Збори Західної України, Державний Комітет Оборони, Ставка Верховного головнокомандування, Указ Президії ВР СРСР «Про воєнний стан» (22.06.1941 р.), Загальносоюзна Рада з питань евакуації, Комітет з обліку і розподілу робочої сили, військові трибунали, Рейхскомісаріат «Україна», сіпо, гестапо, поліцаї, дистрикт «Галичина», округ «Трансністрія», спроба відродження національної державності у м. Львові 30.06.1941 р., спроба відродження національної державності у м. Києві в жовтні 1941 р., Колківська республіка (1943-1944 рр.), спроба відродження національної державності в Карпатах під Самбором (червень 1944 р.), Українська Головна Визвольна Рада, Всеукраїнська Національна Рада.

ТЕМА 9. УРСР У СКЛАДІ СРСР У 1945-1991 рр.

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Дайте характеристику основним рисам радянського права у 1946 – середині 60-х рр.
2. Перебудова державного апарату у повоєнні роки. Найвищі і місцеві органи влади та управління. Суд. Прокуратура.
3. Юридичне оформлення приєднання Західної України до СРСР – УРСР.
4. Реорганізація і функціонування державного апарату УРСР в II пол. 50-х – в пер. пол. 60-х років.
5. Держава і право України в період неототалітарного режиму (середина 1960 – середина 1980-х років).
6. Визначте особливості побудови судової системи УРСР у 60-80-х рр. XX ст.
7. Процес «перебудови» і зміни в суспільно-політичному житті України.
8. Розпад СРСР: причини, наслідки.

II. Скласти схеми:

1. Складіть схему другої комплексної кодифікації законодавства УРСР.
2. Проаналізуйте структуру, склад та юрисдикцію судових органів і складіть схему судової системи України у 60-80-х рр.
3. Заповніть таблицю, в якій необхідно відобразити вищі органи державної влади УРСР другої половини 50-х – початку 60-х років:

1. Законодавча влада	2. Виконавча влада	3. Судова влада
4.	5.	6.

III. Теми рефератів:

1. Охарактеризуйте політичне та соціально-економічне становище УРСР після закінчення Другої світової війни.
2. Вхідження західноукраїнських земель до складу УРСР.
3. Конституція УРСР 1978 року: основні положення.
4. Причини та правові засади приєднання Криму до складу УРСР.
5. Особливості перебудовчих процесів в Україні: теоретико-правовий аспект.
6. Основи законодавства Союзу РСР та союзник республік: характерні риси.

7. Друга кодифікація законодавства УРСР: передумови, основні завдання, особливості.

IV. Творче завдання (підібрати літературу на запропоновані теми, підготувати анотацію на обране джерело):

Характеристика кодексів з основних галузей радянського законодавства:

1. Кримінального кодексу УРСР 1960 р. (набув чинності у 1961 р.).
2. Кримінально-процесуального кодексу УРСР (1960 р.).
4. Цивільного кодексу УРСР (1960 р.).
5. Цивільно-процесуального кодексу УРСР (1963 р.).
6. Кодексу УРСР про шлюб та сім'ю (1969 р.).
7. Земельного кодексу УРСР (1970 р.).
8. Виправно-трудоного кодексу УРСР (1971 р.).
9. Кодексу УРСР про працю (1971 р.).
10. Житлового кодексу УРСР (1983 р.).
11. Кодексу УРСР про адміністративні правопорушення (1984 р.).

V. Вирішити тестові завдання:

1. В якому законі були викладені основні напрями програм відбудови і розвитку народного господарства УРСР на 1946-1950 рр.?

- а) п'ятирічний план відбудови;
- б) семирічний план відбудови;
- в) пакт Молотова-Ріббентропа;
- г) Закон «Про мови в Українській РСР».

2. Які території входили до складу УРСР за радянсько-румунським договором у 1947 році?

- а) Лемківщина;
- б) Холмщина;
- в) Північної Буковини та Південної Бессарабії;
- г) Всі відповіді вірні.

3. Що з переліченого відноситься до основних джерел відбудови після Другої світової війни?

- а) карткова система;
- б) ліквідація УГКЦ;
- в) перерозподіл ресурсів важкої промисловості на користь легкої та харчової промисловості;
- г) грошова реформа.

4. Яка подія стала початком процесу, який згодом отримав назву «відлига»?

- а) освоєння цілих та перелогових земель;
- б) смерть Й. Сталіна;
- в) ждановщина;
- г) відновлення 8-годинного робочого дня і відпусток.

5. Оберіть, хто з перерахованих осіб виступав проти культу особи Сталіна, ставив під сумнів ефективність колгоспної системи, повернувся до політики «коренізації» в Україні, Білорусії, Литві; виступав за порозуміння з лідерами національно-визвольних рухів у західних районах СРСР.

- а) Маленков;
- б) Хрущов;
- в) Жуков;
- г) Берія.

6. Що не відноситься до політики Хрущова?

- а) об'єднання ФРН і НДР;
- б) збільшення темпів житлового будівництва;
- в) запровадження семигодинного робочого дня;
- г) проведення пенсійної реформи.

7. Утворення наркомату закордонних справ УРСР (1944 р.), вступ республіки до Організації Об'єднаних Націй (1945 р.) – це факти, що свідчать про

- а) відкриття посольств України в країнах Європи;
- б) вихід України з Другої світової війни;
- в) відновлення зовнішньополітичної діяльності України;
- г) приєднання України до Антигітлерівської коаліції.

8. До чого призвело запровадження в 1957 р в Українській РСР системи раднаргоспів?

- а) підпорядкування більшості підприємств Раді міністрів республіки;
- б) відновлення командно-адміністративної системи управління;
- в) стрімкого розвитку підприємств воєнно-промислового комплексу;
- г) передання підприємств республіки в союзне підпорядкування.

9. Яке з положень не відноситься до «косигінської реформи»?

а) скорочення кількості директивних планових показників з метою зменшення бюрократизації;

- б) відновлення системи галузевого управління промисловістю, ліквідація органів територіального управління господарством;
- в) запровадження нової цінової політики;
- г) створення сфери побутових послуг і системи громадського харчування.

10. Закон, що набув чинності 20 квітня 1978 року та здійснив значний вплив на розвиток правової системи УРСР і який з певними доповненнями та поправками діяв до 28 червня 1996 року.

- а) Закон «Про адвокатуру»;
- б) Конституція УРСР;
- в) Закон «Про мови в Українській РСР»;
- г) Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення.

11. У жовтні 1961 року відбувся XXII з'їзд КПРС, який прийняв нову Програму партії, в якій ...

- а) здійснено розподіл суспільства на класи і передача функцій органів самоврядування трудящих органам держави;
- б) запроваджено нову економічну систему;
- в) здійснено програму переходу суспільства до комунізму;
- г) запроваджувалася нова грошова система.

12. Із прийняттям у 1978 р. нової Конституції УРСР найвищим органом влади республіки вважалася...

- а) Верховна Рада УРСР;
- б) Президент УРСР;
- в) Кабінет міністрів УРСР;
- г) коаліція депутатських фракцій УРСР.

13. Кількісний склад Верховної Ради за Конституцією 1978 р.

- а) 400 депутатів;
- б) 450 депутатів;
- в) 650 депутатів;
- г) один депутат від 100 000 населення.

14. Що не належить до повноваження Верховної Ради (1978 р.)?

- а) призначення референдумів;
- б) забезпечення керівництва народним господарством і соціально-культурним будівництвом;
- в) затвердження державного бюджету республіки і звітів про їх виконання;

г) затвердження державних планів економічного і соціального розвитку УРСР.

15. Судова система України відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 30 липня 1970 р. складалася з...

- а) Верховного Суду УРСР;
- б) Київського міського суду;
- в) районних (міських) судів;
- г) всі відповіді вірні.

VI. Виконати практичні завдання:

Завдання № 1. *Указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР (19 лютого 1954 р.).* З огляду на спільність економіки, територіальну близькість та тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською обл. та Українською РСР Президія Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік ухвалює затвердити спільне подання Президії Верховної Ради РРФСР та Президії Верховної Ради УРСР про передачу Кримської обл. зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Як було обґрунтовано передачу Кримської області зі складу РРФСР до УРСР?

Завдання № 2. «Члени ... не можуть підлягати ніякої відповідальності за вотум, який вони подають на виконання своїх обов'язків; вони не можуть бути відповідальні за слова, сказані ними за тих самих обставин, як і палатою, до якої вони належать. Жоден член ... не може бути, інакше, як у разі захоплення на місці злочину, заарештований або підданий судовому переслідуванню протягом сесії за вчинки, що підлягають кримінальному закону, без дозволу палати. Навіть у разі захоплення на місці злочину судова влада має негайно сповістити президента палати. На вимогу палати, арешт має бути знято і переслідування призупинено на тривалість усієї сесії. Палата має таке ж право стосовно будь-якого здійсненого арешту або слідства, розпочатого проти одного зі своїх членів у проміжок між сесіями».

Про яке з прав депутатів, якого органу, якої держави йдеться в даному витягу з конституційного закону від 21 грудня 1867 року?

Завдання № 3. На підставі вивчення текстів Конституції України радянської доби (1937, 1978 рр.) зробити письмовий аналіз з питань:

- 1) національно-державний та адміністративний устрій УРСР;

- 2) функції найвищих і місцевих органів державної влади;
- 3) роль судової системи та органів прокуратури;
- 4) виборчі права громадян.

VII. Словникова робота:

Демократія, нація, агресія, відродження, націоналізм, національні питання, десталінізація, номенклатура, перебудова, угода, референдум, реабілітація, репресія, ліквідація, УРСР, СРСР, Кримське питання, ООН, «кодифікація», «Верховна Рада», «Рада Міністрів», «Ради депутатів трудящих», «режим особистої влади», «командно-адміністративна система», «тоталітаризм», «хрущовська відлига», «ради народних депутатів», «виконком», «перебудова», «суверенітет».

ТЕМА 10. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У НОВІТНІЙ ПЕРІОД

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

1. Державотворчий процес.
2. Символи нової України.
3. Ухвалення Конституції 1996 р.

II. Скласти схеми:

1. Проаналізуйте структуру, склад та юрисдикцію судових органів і складіть схему судової системи України у новітній час.
2. Заповніть таблицю, в якій необхідно відобразити вищі органи державної влади України у новітній час.

Законодавча влада	Виконавча влада	Судова влада

III. Теми рефератів:

1. Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України, Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року і вибори Президента України.
2. Виборчий, законодавчий і державотворчий процеси, подальше державотворення в Україні, недоліки і вади, труднощі і перспективи.
3. Конституційний процес і прийняття Конституції 28 червня 1996 року.
4. Багатогранність і складнощі в суспільно-політичному житті українського суспільства в умовах подальшого державотворення, багатопартійності, поглиблення демократизації, ринкових відносин та ін.

IV. Творче завдання:

Характеристика кодексів з основних галузей законодавства:

1. Кримінального кодексу УРСР.
2. Кримінально-процесуального кодексу УРСР.
3. Цивільного кодексу УРСР.
5. Цивільно-процесуального кодексу УРСР.
6. Кодексу УРСР про шлюб та сім'ю.
7. Земельного кодексу УРСР.
8. Виправно-трудового кодексу УРСР.
9. Кодексу УРСР про працю (1971 р.).
10. Житлового кодексу УРСР (1983 р.).
11. Кодексу УРСР про адміністративні правопорушення (1984 р.).

V. Вирішити тестові завдання:

1. Проголошення ВР УРСР Акту про державну незалежність України відбулось:

- а) 16 липня 1990 р.;
- б) 3 вересня 1990 р.;
- в) 24 серпня 1990 р.;
- г) 24 серпня 1991 р.

2. Хто був автором змісту самого Акту проголошення незалежності?

- а) Л. Кравчук;
- б) Б. Єльцин;
- в) Л. Лук'яненко;
- г) В. Чорновіл.

1. Яка важлива подія в історії України відбулась 1 грудня 1991 року?

- а) Референдум щодо незалежності;
- б) Державний переворот;
- в) Прийняття Декларації про суверенітет;
- г) Зібрався великий мітинг шахтарів.

2. Скільки відсотків людей дали відповідь «так» на запитання у бюлетені референдуму «Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?»

- а) 41;
- б) 65;
- в) 84;
- г) 90,3.

3. Першими державами, що визнали незалежність України, були...

- а) росія;
- б) Канада;
- в) Польща;
- г) Ніхто не хотів визнавати.

4. Заснування Збройних сил України відбулось...

- а) 14 жовтня 1991 року;
- б) 6 листопада 1991 року;
- в) 6 грудня 1991 року;
- г) 6 грудня 1994 року.

5. **Конституцію України було прийнято...**
- а) 28 червня 1991 року;
 - б) 28 червня 1992 року;
 - в) 28 червня 1995 року;
 - г) 28 червня 1996 року.
6. **Узгоджувальну конституційну комісію очолив...**
- а) Л. Лук'яненко;
 - б) В.Чорновіл;
 - в) Л. Кравчук;
 - г) М. Сирота.
7. **Б. Єльцин (Росія), Л. Кравчук (Україна), С. Шушкевич (Білорусь) зібрались 8 грудня 1991 року під Мінськом для того, щоб...**
- а) заявити про припинення існування СРСР;
 - б) обговорити референдум в Україні;
 - в) підписати новий союзний договір;
 - г) обговорити економічні проблеми.
8. **6 грудня 1991 року – це дата...**
- а) набуття Україною членства в Раді Європи;
 - б) обрання першого Президента України;
 - в) ухвалення Конституції України;
 - г) заснування Збройних Сил України.
9. **Який фактор мав вирішальну роль у проведенні в Україні позачергових президентських виборів 1994 р.?**
- а) оголошення імпічменту діючому президенту;
 - б) загострення політичної та економічної кризи;
 - в) ухвалення нової Конституції незалежної України;
 - г) добровільна відставка глави держави.
10. **Конституція УРСР, ухвалена 20 квітня 1978 р., утратила чинність...**
- а) 1985 р.;
 - б) 1991 р.;
 - в) 1996 р.;
 - г) 2004 р.
13. **У липні 1994 р. Президентом України обрано...**
- а) В. Чорновола;

- б) Л. Кравчука;
- в) О. Мороза;
- г) Л. Кучму.

14. Про яке явище йдеться в цитованому документі: «Найбільшим негативом 1990-х років було «вимивання» активної, продуктивної частини населення – людей молодшого та середнього віку – за межі держави. За офіційними даними, Україна втратила близько 3,5 мільйона осіб, третина з яких – кваліфіковані фахівці»?

- а) соціальну диференціацію;
- б) дефіцит робочої сили;
- в) трудову міграцію;
- г) депопуляцію.

15. Яка із зазначених подій відбулася того ж року, що і прийняття Верховною Радою Конституції незалежної України?

- а) вступ України до Ради Європи;
- б) запровадження національної валюти – гривні;
- в) політ у космос першого космонавта України Л. Каденюка;
- г) отримання Україною статусу країни з ринковою економікою.

16. Яку назву мала парламентська опозиція у Верховній Раді УРСР (Верховній Раді України 1-го скликання, 1990-1994 рр.)?

- а) «Група 239»;
- б) Народна Рада;
- в) Українська Гельсінська група;
- г) Народний рух України.

17. Із якою метою в Україні в 1996 р. проведено грошову реформу?

- а) виконати умову міжнародних фінансових організацій;
- б) подолати корупцію у вищих ешелонах влади;
- в) стабілізувати й зміцнити фінансову систему;
- г) урівняти доходи всіх верств суспільства.

VII. Словникова робота:

державна символіка, інститут громадянства, Конституція України, приватизація, лібералізація цін, грошова реформа, майнова диференціація суспільства, пропорційно-мажоритарна виборча система, корупція, «тіньова економіка», «газові» та «торгівельні війни» з росією, Помаранчева революція, Євромайдан, «Небесна сотня» «революція Гідності», сепаратизм, «антитерористична операція», анексія, тимчасово окупована територія, люстрація, поліконфесійність.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основні нормативні акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 05.04.1710 р. від Різдва Христового. *Верховна Рада України*. URL : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
3. Конституції країн світу. *Конституційна Асамблея. Електронна бібліотека НБУВ*. URL : <http://nbuvip.gov.ua/asambleya/index.html>.
4. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20.04.1978 р. *Верховна Рада України*. URL : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html>.
5. Конституція (основний закон) Української соціалістичної радянської республіки: постанова XI Всеукр. з'їзду рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів від 15.05.1929 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-29>.
6. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
7. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19>.
8. Про державний суверенітет України: декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
9. Про затвердження Конституції (Основного Закону) Української Радянської Соціалістичної Республіки: постанова Надзвичайного XIV Українського З'їзду Рад від 30.01.1937 р. *Верховна Рада України*. URL : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>.
10. Про проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
11. Про Заяву Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння Російською Федерацією перемоги над нацизмом: Постанова Верховної Ради України від 03.05.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-IX#Text>.

Підручники:

1. Головка О. М. Історія держави і права України: підручник. Харків : Майдан, 2018. 640 с.
2. Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В.М., Рум'янцев В. О. Історія держави і права України: підручник. Харків : Право, 2013. 704 с.
3. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. К. : КУП НАНУ, 2013. 892 с. URL : http://kul.kiev.ua/doc/IDPU_Ivanov.pdf.
4. Маймескулов Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. Харків : Право, 2011. 520 с.
5. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: підручник. К. : Ін Юре, 2015. 808 с.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження (2-ге вид., випр., доп.). К. : Пенмен, 2017. 768 с.
2. Гавриленко О. А. Історія держави і права України: Стародавня доба: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2011. 64 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000651>.
3. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль, 2014. 656 с.
4. Бурдін М. Ю., Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум. Харків : Майдан, 2021. 890 с.
5. Бурдін М. Ю., Гавриленко О. А., Коцан І. Д. та ін. Історія держави і права України: практикум. Харків : ФОП Бровін О. В., 2017. 444 с.
6. Тетарчук І., Дяків Т. Історія держави і права України: навч. посібник. К. : ЦНЛ, 2017. 214 с.
7. Джу́жа О. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. К. : НАВС, 2012. 375 с.
8. Цветкова Ю. В. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник. К. : Інтерсервіс, 2018. 98 с.
9. Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.): навч. посібник. Львів : Світ, 2016. 718 с.
10. Щербатюк В. М. Історія держави і права України. Курс лекцій. К. : Фенікс, 2018. 496 с.
11. Безклубий І. А. Історія українського права: навч. посібник. К. : Грамота, 2010. 336 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014778>.
12. Щербатюк В. М., Захарченко П. П., Кузьминець О. В. та ін. Історія держави і права України. Курс лекцій. К. : Вид-во «Фенікс», 2018. 496 с.
13. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Харків : Одиссей, 2010. 488 с.
14. Мака́рчук В. С., Процик В. М. Загальна історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник. К. : Атіка, 2013. 340 с.
15. Демиденко Г. Г., Єрмолаєв В. М. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посібник (2-ге вид., змін. та доп.). Харків : Право, 2017. 392 с.
16. Середа А. М. Історія держави і права України. Суми : Університетська книга, 2010. Ч. 1. 332 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004382>.
17. Талдикін О. В. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2016. 136 с. URL : <https://dduvs.in.ua/biblioteka/biblioteka-studenta-dduvs/pidruchniki-posibniki/derzhava-i-pravo/>
18. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2019. 568 с.
19. Чернявська Т. І., Фрейман Г.О. Історія держави та права зарубіжних країн: практикум: навч. посібник. К. : Кондор, 2014. 400 с.
20. Шевченко А. Є. Історія держави і права України: навч.-метод. посібник. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 688 с.
21. Гай-Нижник П. П. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. К. : «МП Леся», 2016.
22. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ ст.: навч. посібник. Львів : Літопис, 2016.
23. Бандурка О. М. Камо грядеши, Україно? Куди йдеш, Україно? Харків : Майдан, 2019. 290 с.
24. Березовенко А. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі.

- Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 97-110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Politst_2021_2_7.
25. Верстюк В. Соборність в українській суспільно-політичній думці та реальній політиці (до 100-річчя проголошення Акта злуки). *Український історичний журнал*. 2019. № 1. С. 67. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2019_1_6.
 26. Бірчак В., Блаувельт Т., Васильєв В. та ін. Відлуння Великого терору. Збірник документів у трьох томах. К. : Видавець В. Захаренко, 2019. Т. 3. 936 с.
 27. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у ХІХ – на початку ХХ ст. Харків : Константа, 2018. 472 с.
 28. Долгорученко К. О., Рец В. В. Терор як спосіб девальвації цінності людського життя в умовах сталінського тоталітарного режиму: історико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 70-72.
 29. Литвин М. Р., Грицеляк В. П., Лоза Ю. І. та ін. Західно-Українська Народна Республіка. К. : ТОВ «Українська картографічна група», 2019.
 30. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В. Становлення та розвиток органів місцевого самоврядування в Україні (1991-2019 роки). *Право і безпека*. 2020. № 77 (2). С. 106-117.
 31. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Харків : Одиссей, 2010. 488 с. URL : http://pidruchniki.com/1584072058608/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin.
 32. Левчук М. В. Церковний суд у Київській Русі (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.
 33. Сидорчук О. О. Суд присяжних у Правобережній Україні: створення та діяльність (1880-1917): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2010. 20 с.
 34. Тищик Б. Й. З історії становлення американського конституціоналізму. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 60. С. 134-145.
 35. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 рр. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-53-1/966-7217-53-1.pdf>.
 36. Гавриленко О. А. Історія держави і права України: Стародавня доба: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2011. 64 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000651>.
 37. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль, 2014. 656 с.
 38. Захарченко П. П. Історія держави і права України. К. : Атіка, 2004. 368 с.
 39. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с.
 40. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: навч. посібник. К. : Атіка, 2001. 320 с.
 41. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2019. 568 с.
 42. Чернявська Т. І., Фрейман Г. О. Історія держави та права зарубіжних країн: практикум: навч. посібник. К. : Кондор, 2014. 400 с.
 43. Вангородська В. А. Третейський суд в Україні у Х – ХVІІІ ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 20 с.
 44. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 рр. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-53-1/966-7217-53-1.pdf>.
 45. Фролов М. О. Органи держбезпеки у політичній системі радянської України у 20-30-х рр. ХХ ст. URL : https://files.znu.edu.ua/files/Fakhovi_vydannya/historySciWorks/28/28/frolov.pdf.
 46. Кондратюк К. Радянська Україна 20-30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс. URL : <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/14-5.pdf>.
 47. Україна в Другій світовій війні: погляд крізь призму сьогодення. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/05/07/ukrayina-v-drugij-svitovij-vijni-poglyad-kriz-pryzmu-sogodennya/>.

Навчальне видання

**Боняк Валентина Олексіївна
Селіхов Дмитро Анатолійович
Завгородня Юлія Степанівна
Журавель Олег Євгенович
Жеглінська Тетяна Олегівна
Олійник Юлія Володимирівна
Смірнова Ірина Олегівна**

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи*

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *А. В. Самотуга*
Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 30.08.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 4,65. Обл.-вид. арк. 5,00.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024